

OOSTVLAAMSCHE

Z

A

N

T

E

N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen
en van de Dienst voor
Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen

44^e Jaargang
Nr. 1 - 1969
jan. - febr.

DRUK. V/H AD. HOSTE. N. V.

GENT

Prijs 35 F

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen : 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F)
5. Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J LAUREYS (50 p.). Prijs : 50 F (leden 32 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teelingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F)
15. Een Teelingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F.
19. Doods-, Begravenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 100 F (leden 100 F).
24. Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs : 55 F (leden 35 F).
25. Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. DEPRAET. 1966, 58 blz. (rijk geïllustreerd). Prijs : 65 F (leden 40 F).
26. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 275 F (leden 190 F).
27. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 70 F (leden 50 F).
28. Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968, 44 blz. Prijs: 50 F.
29. Kindergezang uit Zwijnaarde. Dr. GELBER. Prijs : 40 F leden (60 F niet-leden).
30. Jan de Lichte. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs : 35 F leden (50 F niet-leden).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. Voor het buitenland + 10 F portikosten.

UITVERKOCHT zijn thans : Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof —

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSCHĒ ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, Zottegem
 Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.
 Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

M. VAN WESEMAEL : De blekersgieter of waterschop	2
Lic. R. VAN DER LINDEN : Er vlogen drie vogeltjes over de Rijn	14
A. G. HOMBLE : De heerlijkheid « De Vlaagt ». Bijdrage tot de geschiedenis van de kommanderijen van de soevereine orde van Sint-Jan van Jerusalem in Vlaanderen	16
ZOEKEN & ZANTEN	
Gent. — Huldegedicht H��l��ne Marechal. Edm. Boonen	21
Zottegem. — Vroeger Kegelspel. R. v. d. L.	22
Vink. — Gebed voor goede nachtrust en om bijtijds gewekt te worden. J. Brackeleirs	22
Gent. — Kunstschilder Langie tekent Termont. Redaktie	24
PERSONALIA	
R. van der Linden : E.H. Joris Vandenbroucke, laureaat	13
VOLKSHUMOR	
Oudenaarde. — Brood om kinderen te krijgen. R. v. d. L.	22
Oudenaarde. — Boertje en haas. R. v. d. L.	23
BOEKBESPREKING	
H. Marechal : Een leven van zang en toneel. M. Daem	25
H. Stalpaert : Westvlaams sagenboek. Renaat van der Linden	26
DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN	
M. DAEM : Studentenfolklore	28

Oostvlaamsche Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

De blekersgieter of waterschop

...Dringend moet een inventaris opgemaakt worden van al die getuigenissen en in de vergeethoek geraakte instrumenten ...

Jonkheer Marcel Boone

Afb. 1. — Een habitué van het poppenspel presenteert de « waterschop ».

In de reserve van het Museum berustte sedert jaren — we zullen verder trachten uit te maken sedert wanneer — een voorwerp dat o.i. veel te lang in het duister verwijld heeft.

In het Nederlands heet het voorwerp hoosvat, blekersgieter of kortweg gieter. In het Gentse evenwel heeft men die namen nooit gekend, laat staan gebruikt. Daarentegen was het woord waterschop, uitgesproken waterschuppe, wel gangbaar. Inderdaad was (en is) voor de Gentenaar een gieter niets anders dan een metalen (liefst zinken) voorwerp dat door de tuinier, de bloemist, de warmoezenier en iedere bloemen- en plantenvriend om zo te zeggen dagelijks gehanteerd wordt. Trouwens klonk die schuppe-

naam nog zo gek niet. *Hoosvat*, in de betekenis van houten, ongeveer een meter lang lepelvormig voorwerp, dat men op de (zeil)schepen nodig had om binnengedrongen water over boord te *hozen*, heet in het Frans *écope* (Les bateliers de la Seine disent *échope*, schrijft Littré).⁽¹⁾

Nu is dat *écope* de vervorming van *escope*, dat evenals andere analoge woorden, zoals *chope* en *chopine* een doorzichtige Germaanse oorsprong heeft: Zweeds *skopa*, Duits *Schüppe*, Nederlands *schop*.⁽²⁾ K. R. Gallas vertaalt het woord door waterschepper. Van Dale's N.G.W. daarentegen kent dat woord in die betekenis niet, doch wel om de man aan te duiden die schept ofwel om het toestel aan te wijzen waarmee men monsters water uit de zee ophaalt. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal, deel XIV, p. 881 vermeldt onder het trefwoord SCHOP IV 2) Gereedschap om mede te scheppen ... bewijsplaats: « wanneer geringe hoeveelheden water uiterlijk één meter hoog opgevoerd ... moeten worden..., dan bedient men zich soms van een schop, die meestal uit een lepelvormig uitgehold stuk hout bestaat, dat in een steel van 1 tot 1,5 M lengte eindigt. », uit D. Grothe, Kennis

(1) Dictionnaire de la Langue française, Monte-Carlo, 1957.

(2) Dictionnaire de la pensée par l'Abbé E. Blanc, Lyon, 1899.
Grand dictionnaire du XIXe siècle, P. Larousse, Paris, 1870.

van Werktuigen voor civielingenieurs, architecten, enz., 1ste deel. Machines voor het hijschen van lasten en het opvoeren van water, Arnhem, 1875, p. 222. En in deel VI, p. 1105 onder het trefwoord HOOSVAT 2) Gootvormige schepper aan een langen steel (gieter 2de art., in de bet. 1) om het linnen op de bleek te besproeien M. Chomel. Uit. Algemeen huishoudelijk, natuur-, zedekundig- en konstwoordenboek, 2de druk, Leiden-Leeuwarden, 1778, 876 b.

Laat mij toe erop te wijzen dat we voor een uiterst zeldzaam voorwerp geplaatst worden. De nochtans zo rijke Parijse musea, ik bedoel het Conservatoire des Arts et Méiers en het Musée des Arts et Traditions populaires, moeten het zonder een enkele « *longue pelle creuse* » weten te stellen. Nederland kan er één aanwijzen. Niettegenstaande ons ijverig zoeken en speuren slaagden we er slechts in, in eigen land een tweede exemplaar op de kop te tikken. Jonkheer Marcel Boone⁽³⁾ was zo bereidwillig mij mee te delen dat de heer De Simpel, die het Hotel l'Empereur aan de markt te Diest uitbaat, de gelukkige eigenaar van een authentieke « waterschop » is. Als een trofee versiert ze de gang van zijn instelling.

Doch wenden we de blikken liever naar de onze. Aangezien ze uiteraard uit één stuk gesneden werd, zal men, de vorm van het ding in aanmerking genomen, iets meer dan een jong boomstammetje nodig gehad hebben. Die « men » zal wel de klompenmaker (kloefkapper) of bij ontstentenis van deze ambachtsman, de wagenmaker of de kuiper geweest zijn en de uitgekozen houtsoort populier of es. De ongeveer ronde steel heeft een lengte van 108 cm. Het lepelvormig blad meet 105 cm. Zijn breedte bedraagt 13 cm en zijn hoogte 5 cm. De dikte van de wand is eerder gering te noemen: nauwelijks 1 cm. De sikkelvormige kromming van de laatste helft van de lepel doet ons onwillekeurig denken aan de « *chistera* »: dat armstuk waarmee de speler van het Baskisch balspel « *pelotari* » de door de tegenpartij toegeworpen bal « *pelota* » opvangt en met kracht retourneert. We zullen zien dat die gebogen lepel precies dezelfde functie te verrichten heeft telkens de bleker aan het gieten gaat.

Met een begrijpelijk doel heeft de gietermaker de « schop » in een flinke laag rode menie gestoken. Daarna heeft hij het ding een groen kleedje gegeven: waar deze verf op een paar plaatsen weggevallen is komt de rode onderlaag om de hoek kijken.

Het spreekt vanzelf dat niet alle blekersgieters in het groen geschilderd werden. Het zal wel zo geweest zijn dat de kleur of kleuren van die tuigen de rol van eigendomsmerk zullen vervuld hebben. De 2,15 m lange Diestse gieter heeft een groen-grijze stok en een rood-bruine lepel. De Noordbrabantse zou rood geschilderd zijn. Bedoelt de auteur⁽⁴⁾ hier menie of rode verf? Ik weet het niet. De gieters van Jan Deleeuw (zie verder) daarentegen hadden blauwe stokken.

Als vanzelfsprekend rijst de vraag wanneer het werktuig zijn intrede in de wereld gedaan heeft. Een kwestie die in een handomdraai niet kan opgelost worden. Als we bedenken dat de Morini — dat Oudbelgisch zeevolk dat de sreek bewoonde

(3) Auteur van een degelijke studie getiteld: Bijdrage tot de Geschiedenis der Blekerijen te Turnhout, z.p., z.j.

(4) S. C. Regtdoorzee Grup-Roldanus, Geschiedenis der Haarlemsche Blekerijen, 's Gravenhage, 1936.

gelegen tussen Noordzee en Leie — heel bedreven waren in het vlaskweken en de kunst verstonden garen te maken en van dat garen « linnen laken » alias lijnwaad te weven; wat meer is, als we bedenken dat ditzelfde lijnwaad wegens zijn fijnheid en blankheid door de Romeinse dames zeer op prijs werd gesteld — de geleerde Plinius Major (23-79) is daar om zulks te getuigen — dan moeten die Morini in elk geval vakkundige werklui geweest zijn. Hebben zij het in de boot gebruikt *hoosvat* van het schip naar de wal overgebracht? Die mogelijkheid is niet a priori uit te sluiten aangezien zij een ervaren zeevolk waren. Wat er ook van zij, zij en hun Frankische opvolgers waren uiteraard op eenvoudige procédés aangewezen om van grauwe weefsels hagelwitte lijnwaden te maken : procédés die berustten op de werking van drie zeer belangrijke natuurlijke elementen : lucht, licht en water. Hebben zij de kunst verstaan van een of andere voorafgaande bewerking met behulp van melk of loog? Het is voldoende bekend dat de Romeinen de kennis van de zeep aan de Barbaren te danken hebben gehad.

De Merovingische Tijd laat ons volledig in de onwetendheid wat de toestand van de linnenindustrie betreft. Met de Karolingers doorbreken enkele lichtstralen de duisternis der middeleeuwen. We vernemen dat op de keizerlijke domeinen (Karel de Grote) door de vrouwen flink gesponnen en geweven wordt. Ook in de abdijen speelt het vlas een belangrijke rol, doch in de Vlaamse in mindere mate dan in de Henegouwse.⁽⁵⁾ In ieder geval wordt de Gentse St.-Pietersabdij genoemd als producent van lijnwaden, vanzelfsprekend voor eigen gebruik. Zeer vroeg zullen dan ook hun meersen, de *Muinkmeersen*, als bleekvelden gebruikt geweest zijn. Hierover verder meer.

Wat de stad zelf aangaat, weten we dat de vlasnijverheid nimmer van groot belang geweest is, ja, niet vermocht te zijn wegens de door de machtige draperie uitgeoefende suprematie. Een reden te meer om te veronderstellen dat het blekersbedrijf als onderdeel van de vlasnijverheid als quantité négligeable behandeld werd. Inderdaad zijn de blekers er nooit toe gekomen zich korporatief te verenigen. Noch het Register van Wysdommen der Deken van de Neeringhen der Stede van Ghend (1357-1583)⁽⁶⁾, dat de lijst opgeeft der 53 gevestigde ambachtsgilden, noch het Register van 1348 dat er 59 meedeelt⁽⁷⁾ gewagen van een blekersambacht. De Brugelingen daarentegen schijnen op dat gebied heel wat meer bevoorrecht te zijn : men had hen niet alleen als ambacht erkend, men had hen bovendien veroorloofd een wapen te voeren.⁽⁸⁾ Ook de Brusselaars kenden een ambachtsleven. Inderdaad,

(5) Ed. Sabbe, De Belgische Vlasnijverheid, Brugge, 1943.

Ed. Sabbe, Histoire de l'Industrie linière en Belgique, Bruxelles 1945.

(6) V. Fris, Bibliographie de l'Histoire de Gand, Gand, 1907, p. 133.

(7) L. A. Warnkönig, Histoire de la Ville de Gand, z.p., z.j., p. 319.

(8) Tot verleden jaar hing bij de ingang van een wasserij gelegen aan het Nieuwland een groot wapenschild dat veel gelijkenis vertoonde met het Brugs schild. Het was het merkteken van de Groep van het Oostvlaams Wasbedrijf dat sedert lang door een — helaas merktekenloze — vereniging vervangen werd.

Afb. 2. — Wapenschild van de Brugse Lijnwaadblekers. Op een donkerblauwe achtergrond twee gekruiste rode gieters. Geel zijn de twee stekken, de hamer en de loogpot, die aan de gieters bevestigd is door middel van een rood lint. Zie : J. Gailliard, De Ambachten en Neringen van Brugge, Brugge, 1854, plaat 6 tegenover p. 151.

een van de standbeeldjes die de 48 Brusselse ambachtsgilden symbolizeren en meteen de afsluiting van de Kleine Zavel square zo indrukwekkend versieren, toont ons een bleker gewapend met zijn onafscheidelijke gieter (werk van Jef Lambeaux).

Doch laten we tot onze « waterschop » terugkeren. Het feit dat de vraag naar wit lijnwaad veel groter was dan naar grauw, bracht met zich mee dat het bleken hoe langer hoe meer een belangrijke zaak werd. Om het even tot welke werkwijze men zijn toevlucht nam; het *wassen* of *logen* van het weefsel of van het garen in verzuurde melk of in een potasoplossing (de as bekomen door verbranding van sommige planten in gesloten potten; weedas was ook potas maar dan bereid met de wedeplant), steeds was het zaak het behandelde materiaal veelvuldig na te spoelen. Dit gebeurde terwijl dat materiaal uitgespreid lag op de *bleek*, « blijk » te Gent, « blijk » in de Kempen, m.a.w. op de meersen die uitsluitend tot dat doel gebruikt werden. Door het afwisselend nat maken (door

begieten) en laten drogen van het goed en door de inwerking van de lucht en het zonne- en (eventueel) maanlicht, verwierf dat goed die smetteloze blankheid zonder dewelke geen kantwerk, geen stol- of plooi kraag, geen nonnenkap, geen lijfgoed ooit tot hun recht zouden gekomen zijn.

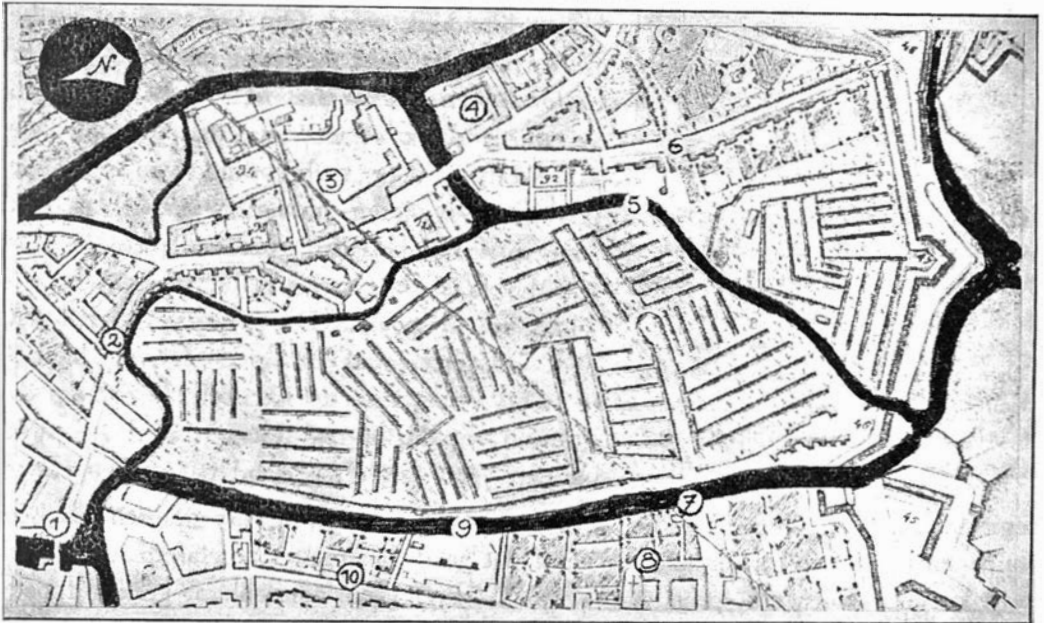
De *bleekmeers* was in de twee richtingen door rechte, uitermate zorgvuldig gegraven *gietsloten* doorkruist, derwijze dat rechthoekige stroken grasland bekoemen werden : de zg. *bleekvelden*, *bleeklanden* of *bleekpleinen*. Over de sloten geworpen planken lieten de blekers toe van het ene veld op het andere te komen. De stukken lijnwaad, *webben* genoemd, (van weven, Duits weben, denk aan spinneweb) heeft men voorafgaandelijk door middel van houten stekken aan de grond vastgeklampt. Op sommige plaatsen spande men zelfs touwen over de webben.⁽⁹⁾

Pas nu kon een aanvang gemaakt worden met het bleken. Het hanteren van de blekersgieter vergde heel wat behendigheid en spierkracht vanwege de gebruiker ervan. Vandaar dat het werk nimmer door vrouwenhanden verricht werd. Het uit de gietsloot geschepte water diende zo gelijkmatig mogelijk over de *bleek* (in de betekenis van bleekgoed) verspreid te worden, want het was vooral aan dit oordeelkundig begieten gelegen, of men met kwaliteitsartikelen ter markt zal verschijnen.

Waar trof men te Gent die bleekvelden aan? Het panoramatisch gezicht van 1534 licht ons vrij nauwkeurig in. Natuurlijk zijn het de (historische) Muinkmeersen

(9) Manuels Roret : Nouveau Manuel complet du Blanchiment du Blanchissage, par M. Julia de Fontenelle, Paris, 1855, tome I, p. 107.

die uitblinken met enkele pleinen vóór de Muinkbrug; de rest langs de Opperschelde en het Oud Scheldeke. Verder ontdekken we er aan de Wittenaerd (Bijlokemeers. Kreeg die aard zijn naam niet wegens dat wit lijnwaad, vermits de naam reeds in 1390 voorkomt?⁽¹⁰⁾), in de Minnemeers, langs de Reke (later Blekersdijk genoemd) en aan de voet van de Keizerpoort. Overal zijn de webben goed te onderscheiden. De platte grond van Jacq. Horenbault (1619) duidt weliswaar de pleinen aan, maar verwaarloost de bleek te etaleren. Hondius (1641) blijkt scherper opgemerkt te hebben, want hij tekent niet alleen de webben, maar toont duidelijk aan, dat die (met stekken) opgespannen zijn.

Afb. 3. — Detail van de platte grond van Gent door I. B. Malfeson, 1756: 1. Watermolenbrug; 2. Brabantdam; 3. Klein Begijnhof; 4. Pesthuis; 5. Oude Schelde; 6. St.-Lievensstraat; 7. Muinkbrug; 8. Abdijkerk van St.-Pieters; 9. Schelde; 10. St.-Pietersnieuwstraat.

Door een sprong in de tijd bereiken we 1756, precies het tijdstip dat I. B. Malfeson *zijn* plattegrond tekende. Hier stellen we beter dan waar ook vast dat die Muinkmeersen als het ware een groot eiland vormden, begrensd door de Opperschelde (van de Terplattenbrug tot het uiteinde van de Kuiperskaai) en de Oude Schelde (nu grosso modo de Tentoonstellingslaan, de Frère Orbanlaan en de Oude Scheldestraat). Blijkbaar is de tekenaar getroffen geweest door dat groot aantal sloten die het eiland doorsneden. Heeft hij die kanaaltjes natuurgetrouw afgebeeld of heeft hij aan zijn fantasie de vrije teugel gelaten? Om het even. Qua gebouwen ontdekken we onderaan rechts een huizengroep en bovenaan links, langsheen de Oude Schelde een viertal kleinere gebouwtjes. Van deze gebouwtjes weten we dat ze dienden tot *looghuis* en bergplaats voor het blekersgerief, waaronder *kruiwagens*

(10) *Gent's Vroegste Geschiedenis*, door Maurits Gysseling, 1954, p. 86.

en gieters. Aan die topografische toestand zal pas veel later enige verandering gebracht worden, namelijk vanaf 1834, toen Staat en Stad de meersen voorbestemden voor de aanleg van de eerste spoorweg en de bouw van het eerste spoorwegstation.

Hangt Malfesons werk een welsprekend beeld op van de Muinkmeersen, nog heel wat meer verantwoord en aan details heel wat rijker dokument betreffende die topografie bezorgt ons een stuk dat in het Stadsarchief bewaard wordt (Ikografische Atlas). Het betreft een gekleurde plattegrond waarvan de makers zeggen dat ze is een: *Caerte figurative Gemaekt naer de conste Gheographie door ons onderschreven Carolus Benthuyts ende Adriaen Francis Benthuyts beede gesworne Lant ende Edijitie Meters...verbeeldende de waere situatie ende Gelegentheit van distincte Meerschen ende Bleeckerijen...van outs genaemt de Muynck Meirsschen de voorschreven Exempte Abdije competerende... is gereduccert de Grootte van Ieder Bleeckerije ende deszelfs Pleynen by Elcken Pachter gebruyckt wordende.*

Volgens de beschrijving zijn de meersen verdeeld in 11 verschillende parten, waarvan slechts 2 aangeduid worden als zuivere meersen (*A : verbeelt eene partye Meirsch genaemt den Coeymeirs 1461 R; C verbeelt eene partye meirsch 1244 R*). De overblijvende 9 stukken worden gewoonweg *bleeckeryen* genoemd (*B Eene partye Meirsch ofte Bleeckerye Ligghende gesepareert in distincte Bleeckpleijnen met d'helft van het Looghuyts 3190 R*). Zoals het woord het laat verstaan was het in dit gebouw dat de blekers het logen van het goed — met karnemelk of met potas, later met chemische produkten — lieten plaats hebben. Een eenvoudig rekensommetje maakt het mogelijk ons een klaar en duidelijk idee te vormen van de uitgestrektheid van onze Muinkmeersen. Het totaal van de 11 partijen bedraagt uitgedrukt in roeden 19.770 eenheden. Berekend tegen 0,1485 a de Gentse roe komen we tot een oppervlakte van bijna 30 ha wat geen kleinigheid is in aanmerking genomen dat het gebied binnen de stadsgrens gelegen was.

De gebroeders Benthuyts die hun officiële akte in dezer voege besluiten: *Aldus de voorsijde metynghe by ons onderschreven...met de Gentsche Lantmaete van 300 Roeden in Een Gemet ende dry gemeten in een Bunder ten jaere 1769... was ondertekent C. Benthuyts ende A. Benthuyts 1770...*, lieten, gelukkig niet na de namen van de pachters over te leveren. Met het doel te achterhalen in hoeverre die *pachters* tevens de *gebruikers* van die pleinen waren, gingen we ons licht opsteken bij een (eigentijdse) getuige die nimmer in de steek laat: de Wegwijzer der Stad Gent.⁽¹¹⁾ Wat deze informatiebron ons leert? Dat men op dat ogenblik 3 soorten blekerijen onderscheidt: Bleeckerijen van Wasch (3 adressen), Bleeckerijen van Lijnwaet (7 adressen) en Bleeckerijen van Gaerens (8 adressen); in het geheel dus 18 bedrijven voor dewelke *bleek* en « *waterschop* » meer dan vage begrippen waren. Konfronteren we die 2 dokumenten met elkaar dan blijkt het dat van die 18 bedrijven er slechts 3 zijn

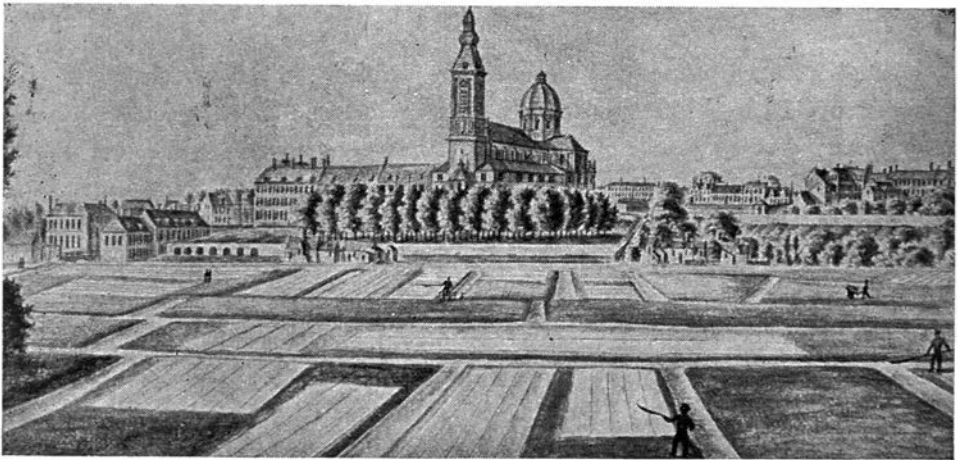
(11) Nieuwen Almanach Curieux en util voor 't jaar MDCCCLXXI ofte den getrauwen Wegwyser der Stadt Gent.

*Guill. Crul of Krul by S. Anna Capelle,
Wed. Ronse of Ronsse by S. Anna Capelle en
Florus Aeck of Haeck S. P. Nieuwstraet*

die als pachters voorkomen op de Caerte Figurative. Die vaststelling laat ons toe te besluiten dat :

- 1° 4 pachters hun pleinen niet zelf gebruikten;
- 2° met uitzondering van de 3 genoemde blekers, die in de omgeving van de Muinkmeersen woonden, de overige blekersbedrijven over de ganse stad verspreid waren : Muide, Prinsenhof, Ham, Nieuwland, Berouw, Molenaarstraat, Ekkergevlaan.

Gelukkig zijn het niet alleen « levenloze » plattegronden die ons met bleek en bleker vertrouwd maken; ijverige schilders zorgden ervoor dat het nageslacht het genoeg zou mogen smaken de blekers aan het werk te zien. Bemerkt op afb. 4

Afb. 4. — Detail van een anonieme akwarel aanvang 19de eeuw; voorstellende een deel van de Muinkmeersen; op het achterplan vóór de boomgaard bevindt zich het looghuis.

Stadsarchief

het uitgebreid net gietsloten en de talrijke pleinen waarop de door middel van stekken gespannen webben; de man met de kruiwagen die bleekgoed vervoert; de blekers in aktie. De Opperschelde dient men zich te denken op de achtergrond tussn de boomgaard van de St.-Pietersabdij en de groep gebouwtjes : de Muinkbrug is slechts gedeeltelijk zichtbaar. Wat de anonieme kunstenaar verwaarloosd heeft weer te geven zijn de planken die de sloten moeten overbruggen. Dit moet van zijnentwege een vergetelheid geweest zijn, want op een andere, gelijkaardige eveneens anonieme akwarel, waarvan we een foto bezitten, herkent men zonder moeite die planken.

Is hier alles gezegd aangaande de « waterschop »? Waarschijnlijk niet. Doch wat de man betreft die zijn leven lang met dat houten ding letterlijk getrouwd geweest is, zou beslist nog heel wat te vertellen zijn. We bepalen er ons bij u ongevraagd voor te stellen aan die uitzonderlijke Gentse blekersfamilie die gedurende anderhalve eeuw over plein en sloot de skepter alias de gietter gezwaaid heeft.

De Wegwijzer van 1771 vermeldt een lijst van 7 Bleekerijen van Lijnwaet, waarvan één op naam staat van de Weduwe De Beer. Als adres is opgegeven *in de Bellefidele*. Sedert wanneer staat die dame aan het hoofd van de zaak? Hoe lang is haar echtgenoot bedrijfsleider geweest? Is 20 jaar te veel geschat? En waar dienen we die Bellefidele te situeren? Gaat u een licht op als ik leraar dat we in die naam de onverwachte verbastering moeten zien van *Belvédère*; schoon gezicht = belle vue⁽¹²⁾. Aldus heette het in zijn genre enig, daarom universeel bekend kasteel-lusthof-plantentuin van bisschop A. Triest. Wie wel eens in de Flandria van Sanderus gebladerd heeft zal wel weten dat die Belvédère gelegen was tussen de Ekkergemse vesten (Einde Were!) en de nu verdwenen Leie-arm die begon even voorbij de Kon. Albertbrug en eindigde aan de eveneens verdwenen Overzet-Zwemschool Dossche. Hebben de De Beers de Belvédère volledig of gedeeltelijk ingenomen? Wat er ook van zij, in 1815 weet Ch.L. Diericx⁽¹³⁾ ons mee te delen dat « sur le rempart derrière l'église de Saint Martin, près de l'écluse nommée het scheyergat, on aperçoit à la distance de quelques toises dans les prairies, *une maison actuellement occupée par Mr De Beer. Ce bâtiment qui étoit jadis orné d'une tour, formoit le Belvédère de l'Evêque Triest* ».

In 1834 woont De Beer *achter akkerghem*; 10 jaar later vinden we een Pieter Joachim De Beer aan de akkerghemstraet 12; *de bleekery is scheyergat*. Een halve eeuw daarop is het een Alfred die aan de Gasthuisboulevard 281 woont en een Eugène aan de Akkerghemboulevard 19. Op dit laatste adres beëindigt de blekerij haar bestaan in 1903 door zich te laten opslorpen door de N.M. Bleekerijen der Vlaanderen, die voortaan onder de naam van Bleekerijen van Akkerghem - Gestichten De Beer het bedrijf zullen voortzetten. In 1922 komt ten slotte een definitief einde aan de onderneming. Van een van de De Beers bezit onze bibliotheek een ongemeen merkwaardig dokument, met name een door Armand Heins gelitografeerde spijkskaart. De kunstenaar heeft zijn kompositie in 3 horizontale plannen onderverdeeld. Tussen het bovenste plan en het middendeel lezen we: *Dîner offert par Alphonse De Beer à ses Amis le 19 Février 1881*. Bovenaan zien we dan ook de man, gezeten in zijn leunstoel en omringd van een negental heren. Ineengestrengelde handen symbolizeren hun vriendschap. Het middendeel zelf is ingenomen door het eigenlijk menu en de voorstelling van 2 gekruiste door een krans bloemen omvatte « waterschoppen ». Onderaan de lito krijgen we een snapshot van een deel van de blekerij met de Leie, stukken lijnwaad, een paar blekers, het looghuis. De St.-Martinuskerk denken we ons achter dit gebouwtje.

Op dit ogenblik zouden we van de De Beers afscheid kunnen nemen, ware het niet dat we de kans zien uit te pluizen op welke manier we aan onze gieter gekomen zijn. In 1894-95 vestigde de heer Alfons van Werveke, op dat moment onderarchivaris van de stad, zich aan de destijds genaamde Akkerghemboulevard nr. 48, schuin tegenover de blekerij De Beer, om daar gedurende ruim 30 jaar te

(12) Vóór de Grote Wereldoorlog waren er 2 straatnamen die aan de Belvédère herinnerden: de Bellevuestraat en de Kleine Bellevuestraat (nu de Raas van Gaverstraat en de Rozemarijnstraat). Na de Tweede Wereldoorlog heeft men de trekweg die de Leie begeleidt vanaf Aan de Bocht tot bij de gewezen Overzet met de naam van Belvédèreweg gedoopt.

(13) Mémoires sur la Ville de Gand, Gand, 1815, tome II, p. 631.

wonen. Gedurende die lange tijd zal onze archivaris ontegensprekelijk interesse voor en voeling met het bedrijf gehad hebben, vooral omdat hij zal begrepen hebben dat bedoelde onderneming ten dode opgeschreven stond en meteen een stuk ambachtsleven. Toen het in 1922 zover gekomen was zal hij stellig het nodige gedaan hebben om in het bezit te geraken van een inderdaad historisch dokument. Veel verbeeldingskracht is er niet nodig om het verhaal te voltooien. Het ding kwam terecht in de Steenstraat. Toen enkele jaren daarop het Museum voor Folklore ingericht werd, werden de heren Van Werveke en Boes ermee belast uit de reserves van het Oudheidkundig Museum al dat materiaal te verzamelen dat geschikt bleek om het Folkloremuseum te stofferen. Aldus belandde de « schop » met nog veel andere zaken in onze reserve.

We hadden het reeds over de Bleekerijen van Wasch die klaarblijkelijk van oudere datum zijn dan men zou vermoeden. Hoe dan ook, van 1694 dagtekent de eerste grafische voorstelling van een dergelijk bedrijf. In dat jaar verscheen namelijk een van de belangrijkste werken van de befaamde dichter-boekillustrator Jan Luiken (1649-1712).⁽¹⁴⁾

Didaktische en moraliserende poëet die hij was, identificeert hij in het gedichtje « De Bleeker » de zuiverheid van de ziel met die van het lijfgoed :

*Wat pocht gij op uw zind'lijkheid,
Die 't kleet der ziele vuil verslyt!*

*Is 't linnenkleed nu vuil geraakt,
Het word weêr zuiver wit gemaakt;
Maar 't binnenkleed, dat God zouw haagen
Ontbreekt het water en de zeep,
En word tot stinkens toe gedraagen,
Met vlak by vlak, en streep by streep.*

Die Bleekerijen van Wasch hebben het eeuwen lang uitgehouden, in feite tot vlak voor de Grote Wereldoorlog.

Het weze mij veroorloofd als slot van mijn betoog een herinnering uit mijn jeugd op te rakelen. Die jeugd heb ik ononderbroken doorgebracht in de Jeruzalemstraat, die toen Bloemstraat heette. Hoewel onze koer groot genoeg was om moeder toe te laten haar was te spoelen en te drogen gaf zij er de voorkeur aan die huishoudelijke bezigheden buitenshuis te verrichten. Zodra de voorjaarszon acte de présence deed, trok zij met haar thuis gewassen linnen naar de *bleek* of zoals ik het haar nog hoor zeggen, naar de « vleurmuis ». Als schoolknaap heb ik haar ontelbare keren op haar tocht naar de bleek vergezeld. Omdat mijn vader een stootkar bezat, viel die tocht dan nog mee. De zware wasmand, want 't was nat linnen, werd op de kar geplaatst, en weg waren we, de Verlorenbroodstraat (nu Verlorenkost) af, de brug over en de Bijlokekaai langs regelrecht naar de wasserij van Jan Deleeuw. Deze wasserij bevond zich aan dat gedeelte van de reeds genoemde kaai, die naderhand (in 1912) in Henleykaai zou omgedoopt worden. In nr. 10 had men de vloertegelfabriek Dutry-Massy; in 17 en in 18 een bloemisterij, doch deze laatste was tevens een « guinguette » die in de zomermaanden 's zondags door menige wandelaar opgezocht werd. Boven het ingangshek was een boogvormige plank aangebracht waarop de woorden « In de Vleurmuis ». Daarboven de afbeelding van een diertje met wijd uitgespreide vlerken. Men at er paling in 't groen en boerenhesp met dito brood; men dronk er een goede Gentse uitzet. Naast de herberg, in 19 dus, had Jan Deleeuw bij manier van spreken zijn tent opgeslagen : een van de bijna 100 linnenwasserijen die de stad op dat ogenblik telde. Veel verder dan de wasserij was de Bijlokekaai niet berijdbaar, want voorbij het lokaal van de

(14) Het menselijk Bedryf verbeeld in 100 Verbeeldingen...t' Amsterdam. Gedaan, door, Johannes, en, Caspaares Luiken. 1694. Later, o.a. in 1749 heruitgegeven onder de titel : Spiegel van het Menschelyk Bedryf. Begin dezer eeuw heruitgegeven door A. W. Sijthoff, Leiden, evenals tal van andere werken van Luiken. Verleden jaar verscheen bij dezelfde uitgever een facsimilidruk van hetzelfde boek.

Club Nautique was er alleen nog maar een trekweg die naar de Albertbrug leidde. De wasserij van Jan Deleeuw was voorzeker een der weinige bedrijven die over een authentieke *bleek* beschikte : een brok Bijlokemeers⁽¹⁵⁾ met echte bleekpleinen en gietsloten. Dan het « waskot » met zijn ketels en kuipen. Ten slotte een loods waar het ander alaaam geborgen werd : emmers, bloemistengieters en « waterschoppen ». Een paar dagen in de week stelde hij een gedeelte van zijn bleek ter beschikking van de partikulieren. Vóór de wasserij lag in de Leie een grote platte boot : de spoelboot (ik stel me zelfs voor dat het er twee waren). Het te spoelen wasgoed en een paar geleende emmers werden op de boot gebracht. Stuk voor stuk werden zowel de grote lakens als het kleinere textiel in het leiewater over en weer geslingerd. Geen probleem mocht het gebeuren dat u een hemd of zo ontglipte en met de stroom meedreef. In de boot lag een lange van een haak voorziene staak, « perche » genoemd. Daarmee was de drenkeling vlug op het droge. Nu met het gespoelde spul naar de bleek.

Afb. 6. — De Blekersgieter
 « De roode gieter drijft het vogt
 Uit reine slooten na de logt ».
 Koolaart-Hoofman, Op eenen Bleek

(15) Volgens de traditie hield J. van Artevelde hier zijn fameuze volksvergaderingen en werd zijn stoffelijk overschot begraven.

Nadat het goed zo economisch mogelijk « uitgelegd » was kreeg dit zijn eerste begieting. Moeder gebruikte met dat doel een gewone metalen gieter. Voor de aardigheid greep ze ook wel eens naar een « waterschop », maar het geschepte water geraakte nauwelijks tot de slootkant; van mijn pogingen om het ding in evenwicht te houden maar gezwegen. Voor Jan Deleeuw was de gietermanipulatie maar kinderspel. Zonder zich schijnbaar enige moeite te moeten doen strooide hij het water wel tien meter in het ronde. Jan beschikte over een uitgebreid stel « schoppen ». Hadden ze allemaal dezelfde grootte en dezelfde vorm? Ik herinner het mij niet. Wel weet ik stellig dat de meeste exemplaren duidelijke sporen van slijtage vertoonden, doch alle hadden rood geschilderde lepels en blauwe stelen.

Na een tweede begieting toegediend te hebben namen we van de baas afscheid. In de loop van de avond zou hij nog wel voor een beurt gezorgd hebben.

's Anderendaags had het tweede schuifje plaats. De bleek werd van de bleek opgeraapt en opnieuw naar de « spoelboot » gesjouwd, want een herhaalde spoeling kon het linnen ruimschoots gebruiken : in de loop van de nacht neervallen stof en roet, maar vooral de voetsporen die vogels, kikkers en katten tijdens hun bezoek achtergelaten hadden. De laatste bewerkingen zouden thuis hun beslag krijgen : pappen, drogen, dampen, strijken.

Zou moeder — had ze daartoe de gelegenheid gehad — de voorkeur gegeven hebben aan de atoomtijdperkse wasmetodes? Ik durf het te betwijfelen.

M. VAN WESEMAEL

Personalia

E.H. Joris VANDENBROUCKE, Laureaat prijsvraag Dorpsmonografie.

Op de XXe provinciale kultuurdag, nl. op zaterdag 25 jan. 1969, kregen de laureaten van de provinciale prijzen hun diploma. Het vervult ons met bijzondere vreugde, dat E.H. Joris Vandenbroucke, een medelid van ons die op nationaal en internationaal vlak naam en faam verwierf voor en door het poppenspel, ook inzake dorpsmonografie op de voorgrond treedt en een aanmoedigingspremie verwierf voor zijn lijvige bundel « Grepen uit de geschiedenis van Rooigem, Overbrouc, Vaernewyc en de Zesde Wijk te Gent ». Hij diende zijn bijdrage in, onder het motto « Ken uw heem ».

Wij huldigen volgraag de zo verdienstelijke werker, de pionier van het poppenspel, die midden allerlei drukke bezigheden, nog tijd vindt om de geschiedenis van zijn wijk vast te leggen!

Renaat van der Linden

Er vlogen drie vogeltjes over de Rijn

LIED UIT IEPER, NEVELE EN ZOTTEGEM

Het snuffelen in de bladzijden van een vroegere verzamelaar^(*) bracht in de Egmontstede een lied aan het daglicht, een lied dat sterk gebonden is aan een uit Ieper en Nevele. De tekst luidt :

*Er vlogen drie vogeltjes over de Rijn.
Er stierven drie koningendochterkes fijn.
Zij zijn 't recht wegelken ingegaan.
Aan d' hemelpoorte, daar bleven ze staan.
— Doet open, doet open de hemelse poort.
Er staan drij arme zielkens voor!
De hemelse poorte werd opengedaan.
Twee van de drij zijn er binnengegaan.
— Wel, Heerken, wel Heerken, wat heb ik U misdaan?
Dat ik met mijn ander twee zusterkes niet mag gaan?
— Gij hebt er zoveel gedaan,
Terwijl uw zusterkes zijn naar de vespers gegaan,
Hebt gij u gewind in 't zijden lint.
Met al uw hovaardij 'n heb ik u niet vandoen.
Zij is 't slinks wegelken ingegaan.
Aan d' hellepoorte, daar bleef ze staan.
— Doet open, doet open de hellepoort.
Er staat een arm zielke voor.
De hellepoort werd opengedaan.
Den eerste wenste haar willekom.
Den tweede zette haar ne stoel.
Den derde wierp er een kuske naar toe.
Den vierde maakte nen drank van solfer en pek,
Dat 't vier ter harer keel uitkwam!*

Het IEPERSCH OUD-LIEDBOEK van Albert Blyau en Marcellus Tasseel⁽¹⁾ bevat een lied *Van de drij Koningskinderen* dat een verwantschap met dit van Zottegem vertoont. Het begint aldus : *Hier ondere den ring en hier boven den ring, en daar wonen drij koningenkinderen fijn.*

Het bezingt het tijdstip van hun dood : 's avonds laat, in het midden van de nacht, bij klare dag, hun tocht naar het kerkhof, naar de hemel, hun klacht aan de hemelse poort bij St.-Pieter. Twee koningskinderen mogen binnentreden. Het derde « die moste vóór de poorte blijven staan ». Dan volgt een opsomming van

(*) Uit de nagelaten dokumenten van Jules Van Steenberghe, wonende Villa St.-Michaël, Erwetegemstraat, Zottegem (1857-1934), thans in het bezit van ons steunend lid Michel Van den Bossche.

(1) Uitg. Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, Brussel, 1962, 99-101, muziek.

de bedreven fouten: alle zaterdagen vergeten voor Onze-Lieve-Vrouw een kaars aan te steken, al schreeuwend naar de schole gaan, voor de spiegel staan i.p.v. naar het lof te gaan. Het ziertje moest naar het vagevuur, ontmoette O.-L.-Vrouw die haar bij de hand nam, tot aan de hemelse poort leidde. Maria las en offerde en toen « wassere de areme ziel verlost ».

Het lied hoort bij de twaalf geestelijke liederen uit het « Boek der Tellingen », d.w.z. die weleer in Ieper en Poperinge in de kantwerkscholen als *tellingen* gezongen werden. De melodie is er bijgevoegd. Albert Blyau heeft zijn meeste liederen gezant op het einde van de vorige eeuw.

Pol de Mont had reeds in 1890 in *Volkskunde*⁽²⁾ *Het Lied der drie Zielkens* laten verschijnen. Een medewerker had het in 1865 te Nevele opgetekend, als een der vele oude liederen die daar nog gezongen werden. Het begin luidt: *Daar waren drie dochterkens fijn: Die wilden alle drie zalig zijn.*

Het lied verstrekt eveneens het tijdstip van hun dood, de tocht naar het kerkhof, de vragen onderweg, het binnentreden van twee zielkes « en de derde mocht daar blijven staan ». Er volgt een opsomming van de fouten, het openen van de helledeur, het gedrag van drie duivels. Het slot bevat een soort vervloeking of verwensing: *En zij zag er van verre heur vaders huis*

*En ze riep er: « Vermaledijd, mijn vaders huis,
Dat gij mij zo dikwijls gelaten hebt allene te huis!
Vermaledijd mijn moeders borst,
Dat gij mij zo dikwijls gelaafd hebt tegen de dorst.*

Pol de Mont geeft varianten van andere liederenbundels, met twee zusters⁽³⁾, met *skenen drie Sterretjes*, enz.⁽⁴⁾. Hij gewaagt reeds van een bezweringsformule, maar veronderstelde, dat het stuk niet diende om gezongen, maar eenvoudig om opgezegd te worden. In *Volkskunde* van 1891 kan hij echter reeds de muziek voor het lied van Nevele en voor een van Friesland mededelen.

Dr. J. van Haver behandelt in zijn uitvoerige commentaar van de Nederlandse bezweringsformules⁽⁵⁾ de functie van het verhaal in de bezweringen, én bij de vormelementen, én bij de ontleding der motieven. Het Drie-maagdenmotief⁽⁶⁾ komt hier vanzelfsprekend meest in aanmerking voor invloed en vergelijking. Klaarblijkelijk zijn niet voldoende elementen voorhanden om het verhaal en de bezwering of verwensing keurig uit elkaar te houden. Drie lokaliteiten in Vlaanderen hebben reeds een steen of een s'eentje bijgebracht. Wellicht brengt een vierde vondst voldoende stof om de aard en waarde van het lied nauwgezet te omlijsten.

Renaat van der Linden

(2) *Volkskunde* III (1890) 58-60; IV (1891) 81, muz., 169, muz.

(3) E. DE COUSSEMAKER: *Chants populaires des Flamands de France*. Gent, 1956, 173.

(4) Zie voetnota 2.

(5) Dr. J. VAN HAVER: *Nederlandse Incantatieliteratuur. Een gecommentarieerd compendium van Nederlandse bezweringsformules*. Gent, Kon. Vlaamse Acad. voor Taal- en Letterkunde, 1964, 506

(6) Idem, *ibidem*, 461-463.

De heerlijkheid DE VLAAGT

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE KOMMANDERIJEN VAN DE SOEVEREINE ORDE VAN SINT-JAN VAN JERUSALEM IN VLAANDEREN

De geschiedschrijving van menig Vlaamse lokaliteit is niet denkbaar zonder de konfrontatie met dokumenten en bezittingen van de soevereine Orde van Sint-Jan van Jerusalem. De Vlaamse kommanderijen van deze orde, bewust van hun macht en invloed, maakten van de gelegenheid van de oorlog tussen Frankrijk en Spanje welke in 1659 teneinde liep, gebruik om bij monde van Jan Collard, aalmoezenier van genoemde orde, bij de Groot-Meester de oprichting van een Groot-Priorij Vlaanderen aan te vragen. Jan Collard verzocht ook Philips IV de Franse ridders te ontslaan van hun bezittingen in de Vlaamse kommanderijen, welke voor hen een rijke bron van inkomsten betekenden.

In deze bijdrage houden wij het bij de Heerlijkheid van het « Vlaagt » die afhankelijk was van de kommanderij Caester, gelegen in het Belle Ambacht (Chatellainie de Bailloel) in het Graafschap Vlaanderen. Deze heerlijkheid heeft een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis der gemeente Ruiselede en aanpalende gewesten van West- en Oost-Vlaanderen.

Zoals ik in deel XV van de Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde heb verduidelijkt⁽¹⁾, was het huis Caestre in het begin een afhankelijkheid van de kommanderij Slype en pas in 1565 werd Caestre door de Groot-Prior tot zelfstandige kommanderij verheven met als ondergeschikte huizen deze van Boore, Winnezele, Brugge, Ruiselede en Gent.

Reeds in de 12e eeuw vestigde zich een afdeling der Tempeliers op de heerlijkheid van Ruiselede, waar zij bij charters van Baudewijn, Graaf van Vlaanderen, genaamd van Konstantinopel, verschillende landhoeven bekwamen.

In 1200 trad Zeger I, Kastelein van Gent en Kortrijk, in de orde van de Tempeliers en hij schonk bij deze gelegenheid aan genaamde orde zijn allodium van Viggezele met zijn afhankelijkheden⁽²⁾.

Dit archiefdepot is verloren in de brand bij de oorlog 1940-1944.

In 1214 schonk Petronella van Kortrijk aan de Abdij van Affligem de som van 170 pond Vlaams die voortkwam van hare tienden te Tiel en te Ruiselede. Deze Petronella was weduwe van Zeger I van Gent.⁽³⁾

Bovengenoemde citaten verklaren, dat Viggezele als deel van de heerlijkheid

(1) Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde. Deel XV, 2e Aflevering 1967 - blz. 381-387.

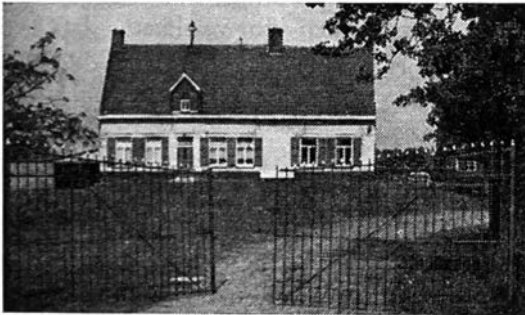
(2) Leopold Devillers : « Inventaire Analytique des Archives des Commanderies de l'Ordre de St. Jean de Jerusalem » Mons 1876.

(3) Andreas du Chesne, op.cit. I. 104-II, 467. « Histoire Généalogique des Maisons de Guines d'Ardes de Gand et de Couvy, Paris, 1931.T.I, 104-136.

van het « Vlaagt » kan afgeleid worden en dus reeds bestond toen de schenking gebeurde.

In 1268 werden in Vlaanderen penningen geëist om de kruistochten te ondersteunen. Baudewijn van Eyne, kannunik van het Doornikskapittel, liet zich gelasten met de verzameling ervan. De rijkste kapittels en kloosters moesten daartoe tien pond betalen. De tempelhuizen te Brugge, Gent, Slype en Ruiselede werden op zelfde voet aangeslagen.⁽⁴⁾

De heerlijkheid van het « Vlaagt », ook « Mark van de Vlaagt » geheten, strekte zich vooral uit in Ruiselede en Kanegem, doch ook in Tielt, Dentergem, Melle, Mannekensvere, enz. Zij had een hoogbaljuw, een onderbaljuw en zovele dienaars als nodig. Er was een volle bank van zeven schepenen. Tot de heerlijkheid behoorde het justitierecht in alle graden, laag, middel en hoog.⁽⁵⁾

Woonhuis van « Het Vlaagt » - Staat gebouwd op een kleine terp. Omringd door aanhanke-lijkheden. Het domein was volledig omwald. Het klokketorentje op het huis bevat de oude klok afkomstig van de Vlaagtkapel.

Het foncier was het nog bestaande goed « Ter Vlaagt » gelegen te westen op vier km. van de dorpskom van Ruiselede; meer dan driehonderd percelen land waren renteplichtig; de rente was onderverdeeld in grote en kleine schuld naar gelang het bedrag. Al de renteplichtige gronden lagen in een grote blok die strekte van het « zwijntje » te noorden, over het goed « Ter Vlaagt » en de « oude wal » tot op de westhoek in Kanegem. Het Vlaagterf was dubbel omwald, een stuk van deze wallingen kan men heden nog zien.

Binnen de aaneengesloten blok lagen slechts kleine enclaves van de heerlijkheden St.-Pieters, Schalklede en het kapittel van Doornijk.

De Vlaagt molen in 1967.

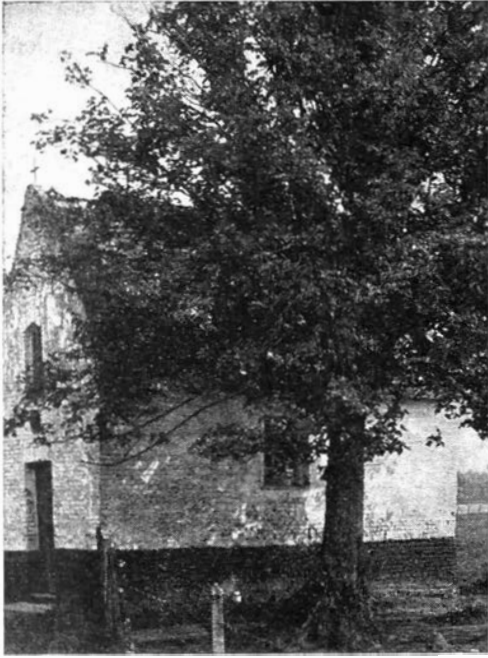

Wapen van de van Kerckhove's boven de toegang tot de kapel.

(4) Baron Kervijn de Lettenhove : « Histoire des Flanders ».

(5) Parochieboek of Beschrijvinge van Ruiselede, door G.F. Tanghe, Kanoniek-Brugge 1861.

Er bestonden ook twee goeden « Ter Vlaagt », te weten het Groot en Klein Vlaagt. Ten oosten van het Groot Vlaagt staat de Vlaagtmolen. Voor de ingangspoort stond in 1661 een schandpaal met de wapens van het « Vlaagt ». Op deze

De Vlaagtkapel.

heerlijkheid staat nog een kapel waar de ridders van Sint-Jan drie HH.Missen per week moesten laten celebreren. De verslagen van de bisschoppelijke visitaties aan de kerk van Ruiselede verhalen diverse moeilijkheden. In 1745 werd maar één H. Mis op het Vlaagt gedaan; de twee anderen werden te Gent gedaan. In 1773 was de kapel van het Vlaagt zo in een staat van verval geraakt en de misgewaden zo versleten, dat het niet meer mogelijk was de goddelijke diensten op een behoorlijke wijze te celebreren.

De Franse bezetting van 1795 bracht een einde aan de heerlijkheid en kapelanie. Over deze kapelanie is heel wat te vinden in de archieven i.v.m. de bisschoppelijke kerkvisitaties van 1625, bewaard in het Rijksarchief te Gent.

Het Rijksarchief te Brugge waar wij het fonds Colens 2e reeks, n° 491 raadpleegden, is een leen- en renteboek van 1672 van « Ter Vlaagt » met zeer vele gegevens over de bezittingen van de ridders van Sint-Jan van Jerusalem in Vlaanderen. De ridders van Sint-Jan waren eigenaars van het groot goed « Ter Vlaagt » en ook van het klein; dit laatste lag niet onder de heerlijkheid van de Vlaagt, maar wel onder die van Maalstapel. Daarom werd het ook wel eens het hof te Maalstapel geheten. ridders van Sint-Jan waren eigenaars van het groot goed « Ter Vlaagt » en ook van tiende van het kerkgeleed, van middelgeleed en van het schalkledegeleed. Bovendien bezaten zij een tiende gaande met het klein goed ter Vlaagt. Volgens het tiendeboek van Ruiselede ging een derde van de genoemde tienden naar de kommandeur van het « Vlaagt », een ander derde naar zekere Heer van Gangherelles en van het laatste derde kreeg de gezegde prelaat nogmaals twee derden en de pastoor het laatste derde.⁽⁶⁾

Deze drie thienden ofte gheleeden ... worden ghelyck ghemaekt ende ghecavelt, tussen den commandeur van der Vlaecht, voor een derde, den heere van Hangerelles voor een ander derde ende den prelaet voorsyt n.l. van S.-Pieters te Gent, met den paster van Ruuselede voor het resterende derde.⁽⁷⁾ De inkomsten van het Vlaagt bedroegen in 1661 750 florijn en in 1757, 1200 florijn, wat een merkelijke stijging betekent.

(6) K. De Flou : « Woordenboek der Toponymie » 16e deel, 537 - Vlaagt (ter) ... ».

(7) XVIe Acq. nr 2121 Staatsarch. Brugge.

In 1796 eindigde het bezit van het Vlaagt voor de ridders van Sint-Jan van Jerusalem te Malta. Onder het Napoleonistisch regime werden de bezittingen aan- geslagen. Men vindt ze, wel is waar, niet vernoemd in de registers van de « gealie- neerde domeinen » in het Rijksarchief te Brugge,⁽⁸⁾ maar in 1840 lezen wij dat zekere Jacob Lieven van Caneghem eigenaar was van het Vlaagt. Deze van Cane- ghem staat bekend als koper van zwart goet; in 1809 kocht hij het kasteel en het domein van Bellem. Later vinden wij dit goed in het bezit van de « de Kerchove's van Bellem », een kleindochter van « van Caneghem » was in 1837 gehuwd met Frederik de Kerchove, die het kasteel van Bellem ging bewonen. Het is eigenaardig, dat een groot deel van het archief over de kommanderijhofstede « Ter Vlaagt » te Bellem berust.

Bij P.H. Dhoop vermeldt de Oude Wal gelegen op de heerlijkheid van het Vlaagt en de Vlaagtmolen, waarvan de stenen molenkuip nog heden bestaat, in een dokument van 1434.⁽⁹⁾

Tot de heerlijkheid van het Vlaagt behoorden 31 lenen, waarvan de meesten op Kanegem lagen; daaronder waren de heerlijkheid van « Viggezele » en de heerlijkheid van « Tolleboom ». Beide heerlijkheden vermochten een baljuw te hebben, maar moesten de schepenen ontlenen aan het Vlaagt. Het foncier te Vigge- zele was de hofstede van die naam gelegen op Kanegem, ten zuiden van het Vlaagtgoed. Onder de wettelijke bestuurders van het Vlaagt, hebben wij met data kunnen terugvinden :

1648 – ADRIAEN DHONT, baljuw en ontvanger van de heerlijkheid van 't Vlaecht, en PIETER LOBE, overleden officier (garde).

1654-1660 – verschillende akten geven de naam van eerwaarde Heer Joannes TOOTHA- SE, welke dienst deed te Ruiselede en Kanegem, en als proost van het Vlaagt. Ook een zekere Heer Petrus WILLEMS, recollet (in 't klooster Pater Josephus), geboortig van Kanegem op 21 juni 1697, als zoon van Steven WILLEMS, heel- meester en Isabella DEJAEGHERE, vinden wij vermeld als laatste proost van het Vlaagt. Hij overleed in de gezegende ouderdom van negentig jaren.

1757 – PIETER-JOSEPH VANDEPUTTE, Baljuw; JACOBUS STEYAERT, burge- meester; JOANNES VANWASSENHOVE, JOANNES HUBRECHT, JUDO- CUS MESTDAGH, KAREL GERNAY, JACOBUS VAN MALDEGHEM en PIETER ALLAERT, schepenen.

Bij Karel De Flou⁽¹⁰⁾ lezen wij :

« Item (ghegheven) den zelven (Danine van Ankelare) van dat hij bij laste van scepenen ghinc ter Vlaecht an minen heere den Commandeur iij. sc. Juli 1436 (Thielt stadsrekening). »

Deze tekst verduidelijkt dat de kommandeur van de Soevereine Orde van St-Jan van Jerusalem ridders van Malta toen op zijn « foncier » van ter Vlaagt verblijf hield.

(8) Archief departement Lys nr 623.

(9) Recueil des Chartres de la Fririeurie de St. Bertin de Poperinghe, nr 163.

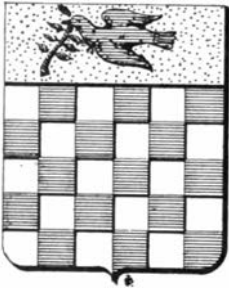
(10) Woordenboek der Toponymie van West-Vlaanderen, 527.

Woonhuis « Het Vlaagt ». Verbouwingen hebben de rondbouw van de vensters doen verdwijnen.

Op het Vlaagtkapelletje stond tot in 1945 een torentje met klok, nadien werd torentje en klok verplaatst en het staat nog bovenop het woonhuis, bij die gelegenheid was het mogelijk de tekst op het klokje te ontcijferen: « + *Ex Mandato illust: Princ: Camille de Rohan. Sub Cura D. Drion AG. GEN: in Belg. 1769* ».

Ridder Eugène Camille Prins de Rohan gewezen generaal van de Ordevloot, Kommandeur van Caestre in 1780 en werd op 22 februari 1790 benoemd tot ambassadeur van de Orde bij de Heilige Stoel.

Wapenbeschrijving en wapen van de van Kerckhove's. Geschaakt van zes rijen zilver en lazuur, schildhoofd: in goud, een vliegende duif van lazuur gebekt en gepoot van keel houdende in de bek een olijftak van sinopel.

Boven de kapeldeur prijkt het wapenschild van de edele familie de Kerchove, waarvan men de uitvoerige wapenbeschrijving aantreft in het Armorial van Rietstap.⁽¹¹⁾ In het woonhuis, thans betrokken door de familie Achiel Maes, die het goed als landbouwbedrijf uitbaat, treffen wij een schoorsteenmantel aan met het Maltezerkruis en kroon. Kroon en kruis zijn verzameld in een medaillon in stukwerk en geplaatst onder een met twee pijlen doorboord hart en het jaartal 1780. In de grote woonruimte, een monumentale haard en met zware eikenbalken beklede zoldering, versierd met bloemmotieven in ijzersmeedwerk. De vensters die in de loop der tijden verbouwingen ondergingen, vertonen nog de sporen van de vroegere rondboogstijl; in de belendende gebouwen, thans tot stallingen omgebouwd, treffen wij nog oude arduinen steunblokken en balkensteunen aan en de zware eiken balken vertonen de sporen van een vroegere brand. Het Vlaagtgoed is thans eigendom van de familie Rotsart de Hertaing.⁽¹²⁾ Het Vlaagt en zijn kapel ligt steeds als een rustig schilderachtig geheel midden zijn vruchtbare landouwen en staat als een bezienswaardig overblijfsel van de ridderorde van Sint-Jan in de toeristische gidsen vermeld.

A.G. Homblé, Phil. D. (h.c.) M.T.C. Lid van de Academia Tiberina - Roma
Kom. O.S.J.

(11) RIETSTAP, J. B. — Armorial Général, 2e uitg. Gouda 1884-87. Armorial Général - Supplement - van V. H. Rolland. La Haye 1926.

(12) Klauwaertsiaan, 38 te Brussel 5.

ZOEKEN EN ZANTEN

GENT. — Huldegedicht Héléne Maréchal.

Iedereen weet met welke toewijding onze ere-voorzitter, de Hr. Edm. Boonen, het patrimonium van het Gentse Oud Begijnhof in zijn hart draagt, bezingt, verdedigt en vrijwaart. Mevr. Marechal is een van de bewoners die dit vredig oord tot buurt koos. Ter ere van haar heeft de Hr. Boonen een huldegedicht gemaakt. Hij seculariseert een der vroegere begijntjes en schenkt haar de moderne naam « Zuster Refrein », die hij vereenzelvigd met de Gentse artieste.

Redaktie

ZUSTER REFREIN

In 't oord van peis, geluk en leed,
Zweeft er een fee die wonderen deed;
Die grootheid schiep in arme kringen
Al heeft zij niets van een begijn,
Hier doop ik haar Zuster Refrein,
Want gans haar leven was een zingen.

Een lach, een lied, een symfonie,
De symfonie van Sidonie
die nu Héléne wordt geheten.
Geen pop, geen ster, geen nachtegaal.
Een Gentse mus wiens gense taal,
ontroert en sjilpt, steeds onversleten.

Wie zegt eens goed haar meesterschap,
De tranen die zij met een grap,
Haar leuke humor steeds wist te drogen?
Nooit heeft een smart, een zwart bestaan
Op haar schoon hart beroep gedaan,
Zonder te krijgen mededogen.

Nu is Héléne « Marechal »,
Zij is meer dan een generaal.
Zij won de strijd zonder kanonnen!
Roepen, wij dus in de miserie,
Nog lange jaren rust en glorie,
Zuster Refrein, Prinses der Nonnen!

Edm. Boonen

Vijftig zestig jaar geleden (omstreeks 1880-90 n.v.d.r.) zag ik op het Eindeke, nu de St.-Annastraat, nog al veel kegelen. Het trof me, dat alleen vrouwen het spel speelden. Daarvoor moest het goed weder en een rustdag wezen. Op zon- en heiligdagen, feesten en kermissen waren ze in de namiddag aan het kegelen.

Ze beschikten over negen houten gedraaide kegels, met een smalle hals en ronde kop; ze vertoonden dezelfde vorm als de kinderkegeltjes en waren ongeveer zestig tot zeventig centimeter hoog. De speelsters schikten ze in een vierkant van ongeveer een meter, in drie rijen van drie. In het midden stond « peetje negenman »; die was iets langer en was met meer ornament gedraaid. Hij had meer waarde dan de andere. De vrouwen bolden of beter ze wierpen van aan een meet een bol naar de kegels. Het was een houten, gedraaide bol in de vorm van een mof of manchon met een groef in, om hem stevig met een hand te kunnen vasthouden en hem te kunnen werpen. Een speelster mocht optreden zolang zij een of meer kegels kon omver smijten. Als ze miste, kreeg een andere haar beurt en de kegels werden recht gezet.

Op elke wijk met een aarden baan, straat of plein — een voetpad of trottoir werd dan plein genoemd — speelde men. « Het Eindeke » was daar werkelijk voor geschikt; het liep uit op een smalle strook en aldus kon er geen gerij voorbij. Vandaar stamt de naam, ook « Den Eind » en nog « Den Eerlijken Eind ». Leit Pilaze was bekend als een knappe kegelspeelster. Leit komt van Colette; Pilaze ontleende ze aan de naam van haar moeder : Pelagie. Ze is gestorven als ze negentig jaar oud was.⁽¹⁾

R.v.d.L.

VINK. — Gebed voor goede nachtrust en om bijtijds gewekt te worden.⁽²⁾

Paternosterken die 'k zoene,
Ik heb God vandoene.
God is heilig. God is goed.
Hij heeft ons gelaafd met Zijn duurbaar bloed.
Zijn kostbaar bloed en Zijn vijf bloedige wonden.

Here, vergeef mij al mijn zonden.
Mijn zonden hebben mij misdaan.
Ik vrees en schuw er,
Ten eerste, dat ik sterven moet.
Ten tweede, lieve Heer,
Dat ik niet weet wanneer;
Ten derde bovenal
Waarheen mijn arme zielke varen zal.

- (1) Uit de nagelaten dokumenten van Jules van Steenberghe, Zottegem (zoon van Sebastiaan en Julie De Lobelle, 1857-1934). Deze mededeling heeft wezenlijk belang voor de studie van de verspreiding van bol- en kegelspel. Weinig of geen lieden in de Egmontstede herinneren zich, dat de vrouwen hier kegelden.
- (2) HAVER, Dr. J. van : Nederlandse Incantatieliteratuur. Een gecommertariceerd Compendium van Nederlandse bezweringsformules. Gent, Kon. Vlaamse Acad. Taal- en Letterkunde, 1964 : avondgebeden voor goede nachtrust, blz. 316-318, nr. 882-896, en om bijtijds gewekt te worden, blz. 319-321, nr. 897-906.

Ik legge mijn hoofd al op mijn kussen.
Met God de Vader zal ik rusten.
Met God de Zoon zal ik slapen gaan
en met God de H. Geest zal ik opstaan.

Heilige Engelen, Sinte-Michiel,
U beveel ik mijn lijf en mijn ziel.
En met de hoop
Dat Gij mij morgen wekken zoudt,
Niet te vroeg en niet te laat,
Als de klok zeven slaat!⁽²⁾

J. BRAEKELEIRS

VOLKSHUMOR

OUDENAARDE. — Mop - Brood om kinderen te krijgen.

De paters Augustijnen in Eindhoven verkopen broodjes van Sint-Nikolaas van Tolentijn, niet voor de dieren, zoals gewoonlijk in Vlaanderen, maar voor de ouders die kinderen verlangen.

Een man en vrouw richten zich naar het klooster, vragen de broodjes, krijgen ze en begeven zich naar huis.

Een tijd nadien ontmoet pater-portier de betrokken man en vraagt :

— Hoe gaat het?

— Wel, een tikje beroerd, reageert de aangesprokene. Met mijn vrouw gaat alles gewoon, maar onze meid verwacht een kind.

— Ja, reageert de pater, dat komt er van, wanneer men dat brood zo overal in huis laat slingeren.

Gehoord te Oudenaarde, tijdens de studiedagen van de Kring voor de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux, mei 1968.

OUDENAARDE. — Mop - Boertje en haas.

Kleine Hilde laat een wind en schrikt wel even.

— Vader, ik heb een haas gelost, bekend ze.

Vader snapt het niet. De wereld van de kinderverbeelding blijft een wonder terrein.

— Hilde, waar haalt ge de haas vandaan?

— Wel, vader. Dat is toch eenvoudig. Ik heb daareven leren kaart spelen. Een haas is toch groter dan een boer(tje)!

R. L.

(2) Ik leerde het in 1909 van mijn toen 87-jarige grootmoeder, die afkomstig was van Vink en te Drongen in 1914 stierf, op de leeftijd van tweeënnegentig jaar. Zie O V Z XXXXIII (1968) 82 : Aaigem en Laarne. — Volksgehoof. *Gebed om op tijd wakker te worden.*

Ets van Geo Langie

Kunstschilder Geo Langie heeft het portret van de Gentse zeerloper Aimé Termont in een ets vastgelegd. Lode Hoste heeft de tekening keurig en kleurig beschreven in ons tijdschrift weergegeven.⁽¹⁾ We onthouden :

Het indrukwekkend personage van Aimé Termont beheerst het dynamisch oeuvre, vooraan : een sympathiek straattypetje, een zeerloper-atleet in beweging, enkel gekleed met de korte broek en het (blauw-wit!) onderlijfje, de witte sokken en de zwarte pantoffels. Rond de lenden hangt de riem met paardebellen en in de rechterhand houdt hij de blikken bus waarin hij — steeds maar doorlopend — tijdens de Gentse Feesten geld verzamelde voor Gentse liefdadige werken.

Redactie

(1) OVZ XXXXIII (1968) 135-136.

Boekbespreking

Hélène MARECHAL : « Een leven van zang en toneel ». Eigen beheer : H. Maréchal, Begijnhofdries 18, Gent. 1968, 78 blz. Prijs 100 fr.

Het is een hele krachttoer geweest van de voorzitters van de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen en de Beheercommissie van het Museum voor Volkskunde om Mevrouw Hélène Marechal er toe te bewegen een biografie te schrijven. Gelukkig bleef het niet bij wederzijdse voorstellen en beloften. Het resultaat is er! Het boek van en over Hélène Marechal is verschenen.

De Gentse artieste hoeven we niet meer voor te stellen aan het Gentse publiek noch aan de liefhebbers van volkstoneel, revue en cabaret. De uitgave van het boek is ten volle verantwoord en kwam ook niet te laat om haar verdiensten en betekenis voor het voetlicht te brengen. Gedurende een halve eeuw vertolkte Mevrouw Marechal het volksleven in woord, spel en lied. Het bestaande volksleven is voor haar een levende bron van rijkdom waaruit ze putte om een lach en een traan onder de mensen te brengen. Ze vertegenwoordigt niet enkel de partij die iets ontleent aan het volk. Ze behoort ook tot de partij die iets schenkt aan het volk, ter verrijking van de liederenschat.

De brochure van en over Hélène Marechal omvat diverse bijdragen. Onder de titel « Van Harte » (blz. 5) start Renaat van der Linden met de verantwoording van het boek. André Minne stelt ons Mevrouw Marechal voor als rasechte artieste in zijn « Ten Geleide » (blz. 7). « Mijn werk is mijn leven, mijn leven is mijn werk » vormt de

synthese van haar carrière. Het ontbreekt geenszins aan belevenissen noch aan gebeurtenissen om een halve eeuw artiestenleven te vullen. Mevr. H. Marechal neemt zelf het woord in het hoofdstuk gewijd aan « Mijn leven » (blz. 9-29). Een rist van liederen (blz. 47-69) vormt de gepaste — maar beperkte — illustratie van de volkse inhoud der liederen, ofwel van eigen compositie, ofwel bewerkt door H. Van Daele, R. Vankenhove, P. Speekaert en nog vele anderen. Vele van die liederen zijn populair gebleven. Ze veroverden een plaatsje in het Gentse liederenrepertoire van onze oudere generatie.

Een fijne pentekening getiteld « Hélène Marechal 75 », getekend door ons medelid H. De Kezel, is een waardevolle illustratie van het boek. Talrijke foto's luisteren de biografie op. Het zijn mooie herinneringen aan haar optreden en haar vertegenwoordiging in alle milieus waar de artieste zon en vreugde bracht. Haar taak en haar humane zending beschouwt ze nog niet als beëindigd.

De lektuur van het boek bevelen we iedere Gentenaar aan. De aankoop ervan bevelen we nog sterker aan, omdat de opbrengst ten goede komt aan de vele menslievende werken die Mevrouw Marechal onder haar hoede heeft. Aldus brengen we op onze beurt een steentje bij om de volkskunde in dienst te stellen van een sociale zending.

M. Daem

Ons medelid en medewerker van ons tijdschrift Hervé Stalpaert verdient een driedubbele hulde : op het einde van 1967 schoot hij de hoofdvogel voor de Prijs voor Volkskunde, uitgeschreven door de Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen, met zijn inzending : « Oud-Westvlaams Sagenboek »⁽¹⁾. In de loop van 1968 werd Hervé Stalpaert lid van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, en thans verschijnt reeds nummer één van het Westvlaams Sagenboek, als prachtige primeur van een merkwaardige « Bibliotheek in West-Vlaanderen »⁽²⁾.

De onderhoofdman van de Bond der Westvlaamse Folkloristen bestrijkt door zijn aktiviteit menig terrein van de volkskunde. Hij behandelt het ruime, rijke gebied van de vliegende bladen en hun zangers met een degelijk overzicht, een gedegen inleiding en uitvoerige bibliografie⁽³⁾; hij voerde een « Doopnaamonderzoek in West-Vlaanderen » in, met een vergelijking voor Brugge, Roeselare en Tiel, ⁽⁴⁾ omlinjende de « Oudvlaamse keuken en kookkunst »⁽⁵⁾. In ons tijdschrift bezong hij « De verjongingskuur bewerkt door Molenaar en

Bakker, Smid en Stoker. En volkskundig onderzoek»⁽⁶⁾, Walter Giraldo heeft de verdiensten van zijn vriend Hervé duidelijk bepaald.⁽⁷⁾

Alfons de Cock en Isidoor Teirlinck staken in de Inleiding van hun Brabantsch Sagenboek (I, 1909) van wal met de vraag : Sage, sprookje, myte? Hervé Stalpaert vertrekt eveneens met de algemene begrippen : Volksvertelsel, sprookje, sage, maar betreedt dadelijk daarna het historisch terrein met de Historiek voor de studie van de sage. Hij bepaalt drie perioden, een eerste met August Gittée, Isidoor Teirlinck, Alfons de Cock, met de klassifikatie naar de plaats, naar de tijd, naar de inhoud of de aard van de sage. Prof. Paul de Keyser opent een tweede periode in 1935, waar de nieuwe methode van G. Henssen en M. Zender als voorbeeld gelden, met de voorschriften : de levende sagenschat bij goede vertellers opsporen, een repertorium rustig laten afwerken, met kernwoorden de stof peilen, ter plaats noteren en niet het dialekt, maar de wijze van uitdrukken als hoofdzaak beschouwen. Een derde faze vangt aan omstreeks 1940, en kan in

(1) Bij het uitschrijven van de eerste volkskundige prijsvraag in 1967 in West-Vlaanderen drukte de provinciale overheid een voorkeur uit voor een « Westvlaams Sagenboek » en « Vinkeniers ». De Bestendige Deputatie kende drie prijzen toe : Lucien Dendoven sleepte een premie in de wacht voor zijn inzending : « Boerenfolk in het Vlaams Kustgebied », en Lieven Cumps eveneens voor zijn werk « Onderzoek naar sagenmotieven ten Zuiden van Brugge ».

(2) Titels van de banden 2 tot 10 : 2. Hervé Stalpaert : Westvlaams Sagenboek II. 3. Magda Cafmeyer : Van Aswoensdag tot Lichtmis (Volkskalender in het noordoosten van W.-V.). 4. Magda Cafmeyer : Van Gehucht tot Dorp (Volksleven in het noordoosten van W.-V.). 5. Walter Giraldo : Volksgeloof en Volksgebruik uit Westvlaamse Bedevaartplaatsen. 6 & 7. Hervé Stalpaert : Westvlaams Sprookjesboek I & II. 8. Lucien Dendoven : Westvlaams Boerenfolk. 9. Jack Verstappen : Onze Westvlaamse vissers. 10. Hervé Stalpaert : Algemene Westvlaamse Volkskunde.

(3) Oudvlaamse volksliederen op vliegende bladen. Heule, 1959, 59. Repertorium van volksliederen op vliegende bladen. Volkskunde LXII (1961) 49-92.

H. Stalpaert : De Brugse Volkskundigen De Wolf. Inleiding.

(4) Biekorf, Brugge LVIII (1957) 43-50; XLII (1946) 134-136.

(5) Heule, 1957.

(6) O V Z, XXXX (1965) 256-269; XXXXI (1966) 29-44.

(7) Walter Giraldo. Zie O V Z, XXXXII (1967) 212.

twee delen worden gesplitst : die van Prof. Dr. J. Gessler met Maurits de Meyer, en die van Prof. Dr. K. C. Peeters van omstreeks 1946 tot heden : daar ontstaat een coördinatie over heel Vlaanderen, met een telkens nauwkeurig verantwoord afbakenen van een gebied, opnamen van sagen alleen uit de volksmond, en vastleggen met bandrekorders. Wellicht kiemt uit de leiding van Prof. K. C. Peeters per provincie een « Nieuw Sagenboek ».

Klassifikatieproblemen stellen zich voor elke verzamelaar, maar de auteur brandmerkt terecht even de werkwijze boven de Moerdijk voor het samenstellen van een sagenboek. Bronnen en Bibliografie (26-52) wijst opnieuw op de systematische geest van de auteur, die de bronnen kronologisch schikt in vier perioden : J. W. Wolf, Rond den Heerd, (1840-1890), de eerste periode van Biekorf (1880-1940), de hedendaagse periode (1944-1966), met de klemtoon op de tijdschriften, het enkwest voor de Volkskunde-Atlas, de sagenstudie aan de universiteiten, en de eigen verzameling van Hervé Stalpaert.

De Biologie van de Westvlaamse sage levert vooral een klassifikatie, doorgevoerd voor het bronnenonderzoek, het verspreidingsgebied en de densiteit per gemeente, de best vertegenwoordigde gemeente en de belangrijkste plaatselijke verzamelaars (negen personen — zonder de auteur — leveren het leeuwedeel), psychologie en type van vertellers en vertelsters, de thema's met een totaal van 560 varianten verdeeld per onderwerp, de voorkeur per onderwerp, enz.

Het Sagenkorpus (69-167, met lijst van de gepubliceerde sageteksten) bevat per sagengroep : een inleiding bij de motieven, gepubliceerde en onuitgegeven modelteksten, inventarisnota's, bibliografische overzichten.

Elke inventarisnota bevat een letterteken (ter aanwijzing van de behandelde sagengroep) en nummer, hetgeen onmiddellijk de teksten per soort en gemeente laat schikken. I tot V zijn Water-, Aard-, Vuur-, Lucht-, Kwelgeesten. VI Spookdieren. VII Geesten in mensengedaante. VIII Terugkerende doden (Tempeliers). IX Bespookte plaatsen.

Westvlaams Sagenboek I is zeker geen Leesboek, maar vast en zeker een Leerboek, waarin we de historiek en methodiek van de sagen van een bepaalde provincie nauwgezet en uitvoerig in ontleed en weergegeven vinden, aan de hand van talrijke teksten, met vele schema's en klassifikaties. Voor elke bron, elke soort sage, elke gemeente kan men vlug achterhalen, welke waarde die vertegenwoordigt in deze tak van de volkskunde. Het is een machtig en wetenschappelijk werk, een krachtige heipaal als nummer één in « De Bibliotheek van de Westvlaamse Volkskunde ». Een punt vind ik wel jammer : dat er illustraties ontbreken. De auteur zorgde zelf voor het omslagontwerp. Waarom kregen we geen beeld van bespookte plaatsen, van vertellers met een tvpische gelaatsuitdrukking of karakteristiek gebaar? Aldus zouden ook onze vertellers in een uitgave werkelijk leven.

Renaat van der Linden

STUDENTENFOLKLORE

Studenten, studentenleven en -revoltes behoren tot de aktualiteit. Zowel op internationaal als op nationaal vlak schrijft men over hun verzuchtingen, eisen, rechten, gewelddaden enz. Al deze facetten leest men dagelijks in de krant of krijgt men in beeld op het T.V.-scherm.

Onze bijdrage beoogt de student te belichten van een ander standpunt uit, nl. het standpunt der studententradities. De studerende jeugd maakt deel uit van onze volksgemeenschap. Bijgevolg mogen we haar gewoonten en tradities bestempelen als volksgebruiken. Bij ons weten bekleedt de studentenfolklore een stiefmoederlijke plaats in de studie van de Vlaamse volkskunde⁽¹⁾. Als volkskundigen sluiten we ons aan bij het eisenprogramma van de studenten om meer aandacht te besteden aan de studerende jeugd, zij het dan ook van volkskundig standpunt uit. Moge deze korte inleiding volstaan om de gekozen titel « Studentenfoklore » toe te lichten en te verantwoorden.

De apartheid van de student

In « Eigen Aard » van Prof. Dr. K. C. Peeters⁽²⁾ wijst de auteur op het bestaan van speciale volksgroepen die men aantreft in elke kleinere of grotere volksgemeenschap. Deze volksgroep onderscheidt zich op duidelijke wijze van de gemiddelde bevolking, ofwel door een geografisch afgebakend heem; ofwel door het beroep of bezigheid der heembewoners; ofwel door politieke verdeeldheid als vóór- of tegenstanders van twee kandidaat-burgemeesters of andere voorname ingezetenen, brouwer, notaris, pastoor, dokter, handelaar enz.

Dergelijke speciale volksgroep ontdekken we bij de studenten. Een studerend meisje of jongen bekleedt een aparte plaats in de gemeenschap. Van 't ogenblik af dat ze het niveau van het middelbaar en/of hoger onderwijs betreden, vormen ze een duidelijke groep die hen onderscheidt van de niet-studerende jeugd.

Ze vormen een homogene groep met eigen conventies, gebruiken en taal.

Een student studeert niet, hij blokt. Zijn logement is geen kamer noch studio, maar een kot. De brave mevrouw die haar moederlijke zorgen aan hem besteedt, heet kotmadam. Een meisjesstudente aan de Univ wordt gewoonweg por genoemd. Een eerstejaarsstudent is een schacht of groentje. Nooit zijn ze afwezig op de cursussen; wel durven ze nu en dan brossen. Deze eigen woordenschat kan uitgebreid worden met bijnamen van direktieleden en leraars. Echter is het hier niet de plaats om de rijke taalschat van het studentenjargon verder uit te diepen.

Studenten behoren tot de collectieve wezens. In groep hebben ze gemeenschappelijke gedragingen die te pas en te onpas individueel naar voren treden.

(1) Voor Nederland verwijzen we naar de studie van A.C.J. DE VRANKRIJKER, Vier eeuwen Nederlandsch studentenleven, Voorburg, Boot n.v., 1938, 372 blz.

(2) K.C. PEETERS, Eigen aard, De Vlijt Antwerpen, 3de uitgave, 1963, blz. 33-37.

Zijn ze samen pratend, wandelend, rustend, etend, drinkend of wachtend, dan domineert een luidruchtig gesprek doorspekt met luimige opmerkingen, vragen en antwoorden. Steeds staan ze in de oppositie die ze voorschotelen met een grote of kleine teug provocatie. Staan ze alleen, dan herkent men ze aan geïmproviseerde boekentassen waarvan alleen nog het voorwerp « boek » of « boeken » is overgebleven. Bij velen zijn de laatste sporen van tassen uit de circulatie verdwenen. De tasschim is herleid tot een plasticen of kartonnen koftje. Bij sommigen is de vereenvoudiging nog verder doorgedreven en bestaat de voormalige boekentas uit één of twee studentenhanden die de wetenschap in de greep houden.

Kentekens en uiterlijk vertoon karakteriseren en beklemtonen hun eigen aard. Iedereen mag weten wie ze zijn, wat ze zijn en wat ze studeren.

Het hoofddeksel van de student heeft geschiedenis en betekenis⁽³⁾.

De tok zou de stamvader geweest zijn van de huidige flatten en petten. De flat is een importartikel uit de romantische periode der Duitse universiteitssteden Heidelberg, Frankfort, enz. In Vlaanderen werden de rode flatten gedragen door de leden van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (K.V.H.V.). Aan de rand is een lint aangebracht met de kleuren van de groep waartoe de student behoort. Leden van het genootschap « 't Zal wel gaan » dragen zwarte flatten. De vrijzinnige studenten dragen witte petten. Na de wereldoorlog heeft de flat de baan geruimd voor de studentenpetten. De tok of calotte is het hoofddeksel van de franstalige katholieke studenten. Ze hebben het oorspronkelijk hoofddeksel traditioneel bewaard. Vóór de jongste wereldoorlog waren de tokken of calottins de vijanden van de flatdraggers. Een franssprekend student werd misprijzend callotin genoemd. Een flatdrager kreeg het te verduren — van de calottins — met : « sales flamands! » De heldenmoed der studenten werd gemeten met de hoeveelheid flatten of tokken die men als buit veroverde tijdens manifestaties en tegenmanifestaties.

Ingewijden in de taal der lintjes, symbolen en attributen zien onmiddellijk tot welke clan, club, faculteit of studiegroep de studenten behoren. De tekens op hun kledij of pet hebben een vormentaal met internationaal karakter. Zo weet iedereen dat het mercuriusteken iets te zien heeft met de studie van handelswetenschappen. Een winkelhaak met passer houdt verband met de studie der bouwkunde. Een stralende zon is het motief van de filologen. Een weegschaal is het symbool der rechterlijke onpartijdigheid, hierdoor spreidt de kandidaat-advokaat zijn partijdigheid ten toon. Geschreven slogans op het hoofddeksel classificeren de studenten vóór of tegen de opinies van anderen. Kortom, iedereen weet wat men heeft aan onze studenten. Ze komen vooruit voor hun gedachte, hun ideaal of hun idool.

Studentikoos

Niet enkel uiterlijke kentekens maken van de studerende jeugd een aparte gemeenschap. Bepaalde ritussen in studentenkringen bepalen zeer duidelijk waar

(3) We danken Prof. Dr. Buntinx voor deze mededeling.

de studententijd begint en waar hij eindigt. Eens in de groep opgenomen handelen ze collectief.

Het optreden van studenten in groep geschiedt al dan niet studentikoos. De gradatie van het studentikoze hangt of van de subjectiviteit van de toeschouwer, het slachtoffer of van de beoordelaar.

Wat de ene een baldadigheid noemt, aanvaardt en verdedigt de andere als studentengrap, het studentikoze.

Wie herinnert zich niet de studentengrappen van de jongste jaren. Ze verwierven vermaardheid in binnen- en buitenland. Enkele voorbeelden volstaan om deze zienswijze te illustreren.

Gent, die Fiere, is beroemd door de bezetting van het Gravensteen. Het historisch feit van de inname der Gentse burcht wordt nog jaarlijks door de studenten herdacht. Te Brussel werd de eerste stadsburger, Manneken Pis, van zijn voetstuk gehaald en plechtig teruggegeven. Te Mechelen werd de folkloristische pop, het vermaarde Op Signoorken, uit de schuilplaats ontvreemd en met veel plechtigheid teruggeschonken aan de stadsoverheid. Te Zelzate werd de reuzin ontvoerd door snode studentenhanden. Toen het ogenblik aanbrak om de reuzin in de feeststoet te laten opstapen, verscheen ze triomfantelijk uit haar schuilplaats, verrijkt met een tweeling⁽⁴⁾. Te Denderleeuw ontvoerden de studenten de reuzin Manse op een manier die Al Capone en zijn handlangers in de schaduw stelt. De bedongen losprijs voor haar vrijlating was de belofte van de organisatoren om een toekomstig echtgenoot aan de reuzin te bezorgen, zodat ze een normaal reuzengezin zou stichten⁽⁵⁾.

Te Heverlee werd het bezoek van Koning Boudewijn zo getrouwvol geënsceeneerd dat de brave zusterkes en hun pensionaatdochters er niet aan twijfelden vereerd te worden met het bezoek van onze vorst in eigen persoon.

De jongste stunt, in december 1968, was de ontvreemding van de historische pot van Olen.

Het vaandel waarrond de studenten zich zinnebeeldig scharen, kan nog versierd worden met andere studentikoze heldendaden, want jaarlijks wordt een of andere stad of gemeente in opschudding gebracht door studentengrappen.

Vele van bovenvermelde grappen kregen een staartje. Er moest afgerekend worden met burgerlijke of rechterlijke overheid. Uiteindelijk lag het in de bedoeling van de studenten de aandacht op zich te vestigen voor de steun van een liefdadig werk. De zogeheten misdaad werd met een korreltje zout opgenomen. Het studentikoze optreden klasseerde de overheid bij de bundels zonder gevolg met als ondertitel « studentengrappen ». In 1968 putte de B.R.T. uit dit archief voor een reconstructie van de roof van Op Signoorke te Mechelen. De uitzending op het kleine scherm genoot veel bijval onder het kijkend publiek.

(4) O V Z. XXXIII (1958) 182.

(5) O V Z. XXXXIII (1968) 52.

De opnameritus of het ontgroenen

De apartheid van de student vangt aan met de opnameritus. Wordt men in een bepaalde groep opgenomen, dan moet men het bewijs leveren voldoende ontvoegd te zijn en de belofte afleggen de standregelen manhaftig te beleven en te verdedigen. Door deze ritus wordt de student bij de clan ingelijfd. Studentenschachten worden ontgroend. Dit gebruik is vrij algemeen verspreid in Vlaanderen en in Nederland. Als jong element is hij of zij té groen om zijn of haar taak naar behoren te kunnen volbrengen. Dit ontgroeningsproces moet van af de eerste weken plaats hebben en in de loop van één avond zijn normaal verloop hebben.

Hoe de ontgroening geschiedde aan de Katholieke Universiteit te Leuven, rond de jaren 1880, lezen we uitvoerig in het humoristisch verhaal van Flor. Heuvelmans, Schetsen uit het Studentenleven⁽⁶⁾. De schacht wordt in Samarano's heiligdom gedoopt en als oningewijde tot nieuwe held gepromoveerd.

Ook in Nederland is de ontgroening niet onbekend en vertoont deze ritus punten van overeenstemming met de ontgroening in Vlaanderen. De volkskundige S.J. Van Der Molen heeft in een eigentijdse studie van het volksleven in Nederland de aandacht gevestigd op het actueel gebruik en zijn betekenis⁽⁷⁾. De groene kleur bij de inwijding in de studentencorpora heeft een negatieve zin: de schacht moet ontgroend worden. De aanduiding groen slaat hier op de persoonlijkheid van de zich bij het corps aansluitende eerstejaarsstudenten: men bevrijdt hem van zijn onvolwassenheid. De sociologische en psychologische betekenis van het ceremonieel vindt men terug in de rites de passage of overgangsritussen. Door de rite wordt men aanvaard, men wordt in de groep geïncorporeerd.

Het ontgroenen van universitaire schachten geschiedt anders dan het ontgroenen van eerstejaars aan het hoger middelbaar of hoger technisch onderwijs.

De opnameritus aan de Univ verschilt van stad tot stad, van fakulteit tot fakulteit en van groep tot groep.

De opnameritus aan de Universiteit te Brussel is moeilijk te achterhalen omdat het ceremonieel zich afspeelt in een gesloten milieu waar enkel ingewijden toegang hebben.

Voor de Katholieke Universiteit te Leuven dienen we een onderscheid te maken tussen de opname in de regionale clubs en de schachtendoop in de fakulteitsgroepen⁽⁸⁾. Het leidmotief luidt: « Schacht, bedenk dat ge schacht zijt, dus niets, en dat gij nog iets moet worden! »

(6) FLOR. HEUVELMANS, Jan Blokker, Schetsen uit het studentenleven (1881). Bijlage van De Schelde, « Onze Leestafel », nr. 63, Antwerpen, Gust. Janssens, 8 p.

(7) S.J. VAN DER MOLEN, Levend volksleven, Assen 1961, 351 blz. De ontgroening p. 121-122. Voor nadere historische gegevens verwijzen we naar A.C.J. DE VRANKRIJKER, Vier eeuwen Nederlandsch studentenleven, Ontgroensenen en gezelschappen, p. 194-215.

(8) In ons onderzoek over de rites de passages heeft Prof. Dr. J. Buntinx, rijksarchivaris te Gent, ons bereidwillig te woord gestaan en geholpen. Voor zijn hulp en raadgevingen zijn we hem dankbaar.

De regionale clubs zijn samengesteld uit studenten van eenzelfde stad of streek, ze heten : « De Bezem », « De Stoempers », de « Manneblussers », een titulatuur ontleed aan een benaming of aan een spotnaam der bewoners. De inwijdingsplechtigheid geschiedt vrij spectaculair — met tendens tot vermindering — door het afleggen van proeven om als volwaardig stad- of streekgenoot opgenomen te worden in de club. Tijdens deze geparodieerde plechtigheid wordt de vaardigheid, durfkracht, vindingrijkheid en stoutmoedigheid praktisch op proef gesteld. Enkele voorbeelden ter illustratie : binnen de kortst mogelijke tijd een gebloemde dameshoed kunnen tonen; een straatnaambord in de nabijheid van een politiekantoor ongezien kunnen bemachtigen; een of ander aangeduid voorwerp dat niet voor dagelijks gebruik bestemd is kunnen ontvreemden en laten zien. Natuurlijk hoort hierbij het traditionele drinkgelag met de verbruikstest van gerstemat of andere dranken.

De Brugse club liep in 1968 in de kijker door een ritueel dat uitzonderlijk de maat overschreedt. Een schacht werd met stroop en pluimen ingestreken. In het heetste van de festiviteiten sloeg het zinnebeeldig vuur over tot een werkelijke brandstichting, een echte vuurproef voor de student. De gevolgen waren pijnlijk, zodat aan het slachtoffer geneeskundige hulp moest geboden worden.

In de fakulteitsgroepen van de Katholieke Universiteit Leuven heeft de dooplechtigheid der schachten meer de allures van een studentikoze samenkomst met het professorenkorps. De professoren worden tot de ontgroening uitgenodigd om er een actieve rol van « doper » te spelen.

De ancients vervullen hun symbolische plicht van peter. Na een maand studentenrodage worden de schachten opgeroepen door de fakulteitsgroep voor hun investituur. De ervaring van het presidium wordt in speeches rijkelijk uitgesirooid over de hoofden van de neofieten. Het ontbreekt niet aan speeches om het rijpingsproces van het groentje te activeren. De eigenlijke doop geschiedt met bier. Eén voor één schuiven de dopelingen aan om gevrijwaard te worden van drankonthouding. Met een liturgisch gebaar giet de doper het bier in de mond van de dopeling en het overtollige giet de celebrant in de nek van de schacht. Studentenliederen zorgen voor de muzikale begeleiding. Tijdens het ontgroeningsproces wordt de eed van trouw aan de studentencodex afgelegd.

Onze zegspersoon vestigt er de aandacht op dat de opname in clubs en de dooplechtigheden in de fakulteitskringen in de jongste jaren evolueert naar meer standing en waardigheid, er is geen verruwing noch tendens naar het extravagante. Deze opmerking vinden we geformuleerd in een oproep tot de schachten, ontleend aan het Informatieblad van de fakulteitskringen⁽⁹⁾. « Eerstejaars, De tijd dat je als schacht onthaald werd is gelukkig voorbij. De ganse studentengemeenschap, in 't bijzonder de fakulteitskringen, verlangen dat je van bij 't begin je activiteit en kritische zin optimaal kunt ontwikkelen. Daarom hebben ze voor jou drie introductiedagen georganiseerd ».

(9) RERUM, Informatieblad van de fakulteitskringen van de K.U. Leuven-Nederland⁵, V (1968) nr. 1, 7 okt, 1968, blz. 1.

Of deze introductiedagen helemaal de sporen van de rites de passage zullen uitwissen en een punt stellen achter een jarenlange continuïteit van studenten-tradities zal maar over een tiental jaren kunnen uitgemaakt worden.

Maken we thans even kennis met het studentenleven te Gent.

Een eerstejaarsstudent die in een studentenkot zijn intrek neemt maakt vanaf het eerste uur kennis met de kotmadam en met het kotreglement. Het behoud van de orde binnen en buiten de studentenkamer is gebonden aan zekere verbodsbepalingen. Langs het reglement om wordt de opname van het groentje in een beschaafde maatschappij bevorderd en mogelijk gemaakt. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat dit reglement de steen des aanstoets is voor beschaafde mensen en het mikpunt vormt van spotlust. De inhoud van de voorschriften biedt dankbare stof om de verbodsbepalingen te parodiëren in de taal der wetenschap, het potjeslatijn. Hiernaast geven we een voorbeeld van huishoudelijk reglement opgesteld door Gentse schachten van het academisch jaar 1947-1948.

De ontgroening aan de Rijksuniversiteit Gent geschiedt, zoals te Leuven, in de regionale clubs en in de faculteitskringen⁽¹⁰⁾. De club « Antwerpen Boven » hield in 1968 de traditionale klassieke ontgroening in ere. In een geparodieerde ceremonie, onder leiding van een schachtentemmer worden de schachten afgesnauwd, uitgekafferd en met stroop ingestreken. De kring Limburgia houdt nog jaarlijks een inwijdingsceremonie, bestaande uit binnen- en buitenopdrachten. Een van deze buitenopdrachten — in 1968 — bestond hierin: de schacht moest zijn achterwerk laten fotograferen in een automaat en de foto binnenbrengen onder toezicht van een ancien.

In de faculteitskring Germania dateert de laatste doop van het jaar 1965. Aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde (H.I.K.O.) werd het ritueel in 1968 niet hernomen. In 1967 geschiedde de ontgroening met de gebruikelijke vernederingen der schachten. De te ontgroenen student moest o.a. pili-pili oplikken, anderen moesten vergiffenis vragen op de knieën. De inwijding eindigde met een the-dansant. In de faculteit der diergeneeskunde bleef de schachtentemmer zijn prerogatieven behouden in 1968. Aan de R.U.G. bestaat een algemene tendens om de wansmakelijke en vernederende praktijken op te doeken. De schachtencomplexen worden door de studentendoop meer bevorderd dan weggenomen.

De doop aan het Rijksuniversitair Centrum Antwerpen (R.U.C.A.), afdeling Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken (H.I.V.T.) genoot in 1968 de bijzondere belangstelling van de eerstejaars wegens de geuite suggestie: doop afschaffen of reorganiseren. In een uitgebreid artikel over de doop, verschenen in het studententijdschrift van het H.I.V.T.⁽¹¹⁾, geeft een gedoopte ex-schacht, ancien in spe, een uitgebreid relaas van het ontgroeningsritueel. We laten hem zelf aan het woord.

(10) Hiermede betuigen we onze oprechte dank aan Dr. R. Haeseryn voor de inlichtingen die hij ons verstrekke van de zegspersonen, ontgroende schachten.

(11) SCHILDERS KLAD-BLAD, Tijdschrift van de Nederlandstalige faculteitskring van het H.I.V.T., Antwerpen, VI (1968) nr. 1, 1 nov., 34.

Vestra assemblatio nobilissimorum et sapientissimorum virum reuniti sunt ad audiendum mei Potjes-Latini.

Enfin, in eo momento, derniera momenta in hoc Institutem « 't Kot » et sicut traditiones vellant, vobis relinquimus potestatem nostrae classae : Prima Latina Mathematica et Prima Antiqua A.

Ut in nostra classa poteris intrare, bene travaillendum est : multi convocati sunt, omnes obligati sunt reussire examines.

Sed cognoscimus vos doctissimos et sapientissimos discipulos esse, vos bene laborare, bloccare et studere, bene passere et intrare in

PARADISUM ZOETI.

Vobis bene profitarent et fruent familiae vitae...

Sed : « Achtung » in nostra classa

—Non criendum et hurlendum est quod fenestras cassent.

—Non bidendum est.

—Non fumandum est : neque sigarettos, cigaros, cigarillos aut pipos.

—Noloi iacere proppas aut projectilas ad tabulum.

—Non curandum est apud filias.

—Non crachandum est (meministi inundationes Scheldi) et non vomitan sine permitatione doctissi-ssimorum et nobilissi-ssimorum virum professorum aut Studiaë-magistrorum.

Si non interressati estis in lessones professorum, jouastis hootje-bootje-casum aut proelium navalium.

Si bene nostra consilia suivistis, bonos cives devenistis et digni estis intrare in nostra classa.

Boni, boni, boni discipuli

Digni, digni estis

Intrare in nostra corpora

In nomine Prima Latina Mathematica et Prima Antiqua A

DIXI.

De Clercq, Maurice

De Maesschalck, Gaëtan

De Ronne, Jean

Goossens, Paul

Hendrickx, Alfred

Mallems, Jean

Van den Bergh, Jérôme

Alderweireldt, Frank

Bogaert, Roland

De Cuyper, Louis

Demarto, Jacques

Pijck, Jacques

Roskams, Marc

Van de Velde, Antoon

Wieme, Victor

« Wat is de doop toch een afschuwelijk, menonwaardig, anti-demokratisch ding. Het begon al in de Schildersstraat⁽¹²⁾. Het mooie laken dat ik had meegebracht moest ik zo maar scheuren. Toen werd ik gedwongen het over mijn hoofd te trekken en die, O zo stoute anciens, smeerden kilo's verf op mijn gezicht en schreven mijn laken vol met lelijke woorden. Ik kwam nog niet buiten, of ik moest — ongehoord was het — op de vuile macadam gaan zitten. Na het ruwe bevel terug recht te gaan staan moest ik bier gaan halen voor een ancien. En wat we allemaal moesten ondergaan in de stoet: de ene vernedering na de andere: op de knieën kruipen, trams kuisen, vreemde dames kussen (ik word er nog rood van). En de politie liet ze maar begaan, die lachte er zelfs nog mee. En dit alles ging gepaard met een oorverdovend lawaai, getoeter, gefluit, getier, gevloek enz. De grootste vernedering werd tot het laatste bewaard. We werden allen in een mufte kelder gedrongen waar we ons moesten uitkleden. Kun je je voorstellen: we moesten ons tot op het badpak na uitkleden. Dan moesten we liedjes zingen, ik ril nog als ik aan die verschrikkelijke teksten denk. Verder tergden ze ons zo, dat we er op het laatst zelf plezier in kregen. »

« En ten slotte de doop zelf. Ruw werden we het doopvertrek binnengeduwd. Daar moesten we ons in allerlei viezigheid wentelen waarmee we nog eens ten overvloede werden ingesmeerd. Ik heb zeker een volle minuut staan wrijven met een droog laken om terug schoon te worden. En dan de grootste pesterij. We werden allen naar de Amadou⁽¹³⁾ uitgenodigd (niemand werd verplicht). Daar werd ik dan vast gehouden tot in de vroege uurtjes en werd ik verplicht alsmaar bier te drinken! »

Het verwondert ons geenszins dat de ex-schacht tot de conclusie komt « Zulke vieze praktijken als de doop moeten afgeschaft worden. »

Dit ooggetuigenverslag wordt in het tijdschrift nog aangevuld met een bijdrage over doopperikelen⁽¹⁴⁾. De schachtentemmer en de anciens krijgen het hard te verduren van de eerstejaars. Uit de jongste translatie-doop leidt men af of een doop-op-de-klassieke wijze nog zin heeft. Zoals te Leuven en te Gent bestaat aan R.U.C.A. de tendens om een einde te stellen aan het onzinnig gedoe bij de ontgroening, en de doop in het teken te stellen van een vriendelijk en collegiaal onthaal.

Samengevat, constateren we aan de Universiteiten in Vlaanderen de wil tot vernieuwing. Men doet afbreuk aan de uitbundige en baldadige geplogenheden, gevestigd op ontgroeningstradities. De rite de passage evolueert naar een verfijning der studentezeden waarin de sociale faktor domineert.

S.J. Van Der Molen wijst er op hoe in Nederland de ontgroening bijna elk jaar stof geeft tot polemieken in de bladen, en in elk geval tot berichten over ongevallen, waarbij het kaalgeknipte slachtoffer te hardhandig is aangepakt⁽¹⁵⁾. Bij mannen-groepen valt een zekere verruwingstendens waar te nemen, die in grote baldadigheid kan ontaarden wanneer een gevaarlijke vorm van prestige-suggestie zijn kans krijgt⁽¹⁶⁾:

(12) Straat waar het Instituut is gevestigd.

(13) café Amadou te Antwerpen.

(14) Schilders Klad-Blad, idem, p. 35 Doopperikellen, Informatie en voorstel samengevat door J. Roosenthaler, hoofdredacteur.

(15) S.J. Van der Molen, idem, 121.

(16) S.J. Van der Molen, idem, 122.

De traditionele opnameritus schoot ook wortel in het hoger middelbaar onderwijs. Volgend relaas ontleen we aan een groentje die in 1968 de inwijding mee-maakte in een studentenkring van het hoger technisch onderwijs.

Het bestuur van de vereniging roept de schachten bijeen in het clublokaal. Na veelvuldige toespraken, doorspekt met spitsvondigheden over het vroede, het sotte en het amoereuze, moet het groentje proeven afleggen in het lezen, het rekenen, het spreken en het drinken. Het getallenlezen is voor de kandidaat geen gemakkelijke karwei, want ook hier komt de studententaal aan bod. Bij voorbeeld moet het getal 168 zonder enige aarzeling kunnen gelezen worden, voorafgegaan of gevolgd door andere getallen. Het getal 168 wordt als volgt gelezen : streepken, bolleken van onder, bolleken van boven en bolleken van onder. Men kan zich rekenschap geven hoe moeilijk het is voor de kandidaten vertrouwd te geraken met de streepkes- en bollekesnomenclatuur.

Het falen van het groentje wordt op luid awoe-geroep onthaald, zodat deze plechtigheid al eens gepaard gaat met een traantje, zoals het gebeurde tijdens het liturgisch doopsel. De speechproef bestaat uit een spreekbeurt van 2 à 3 minuten over een vrij onderwerp, zoals over de schacht, de pil, de porre. De best geklasseerde is koningin of koning van de schachten. Alles moet vlot van stapel lopen om niet uitgelachen te worden. Faalt de kandidaat dan wordt luidruchtig het bekend volksliedje in koor gezongen : « *Hij is mee zijn poepken in 't waterken gevallen* ». Onder de leden van het presidium wordt een drinkproef gehouden. In studententaal luidt het « *salamanderen* »; een student drinkt nooit, hij salamandert. De inleidende formule is algemeen bekend : « *Waar is het dat het brandt?* » Allen roepen in koor « *Hier!* ». « *Zijn de spuitens klaar?* » « *Ja!* » « *Brengt het glas op de hoogte van het bolchivistisch verstand. Brengt het glas op de hoogte van de kleine teen. Snijft de heerlijke geur op. Brengt het glas aan de bovenste lip. Brengt het glas aan de onderste lip. En op commando van één, twee drie, vier vijf, zes zeëven* » wordt het bier naar binnen gegoten. Na het dialoog tussen de praesis en zijn concurrenten wordt de aanhef van « *zes, zeëven* » vervolledigd met de psalmerende melodie « *daar is niets meer in mijn glas gebleëven ... Ja dat voelen wij aan ons jeugdig hartje!* » Nadien wordt een nieuw commando gegeven voor al de schachten. De gebondenheid van de groep wordt nog versterkt door het gezamenlijk zingen van bekende studentenliederen. Hand of arm vormen de schakel van de gebondenheid dezer gemeenschap. De schacht is ontgroend. Hij is student; en zij is studente.

Hoe onschuldig ook deze opnameritus moge blijken, toch heeft hij een sociologische en psychologische betekenis. Jonge mensen worden hier geconfronteerd met coëducatie, spotlust, vernedering, uithoudingsvermogen, durfkracht en gemeenschapszin. Vele dezer factoren vinden we terug in de rites de passage bij primitieve volkeren. In onze Westerse beschaving werden ze gekristianiseerd tot het vormsel. Ook het feest van de Vrijzinnige Jeugd in België kan beschouwd worden als een overgangsrite⁽¹⁷⁾. Historisch gezien heeft het ook een verleden en een traditie die aansluit bij de ritussen in geheime genootschappen die nog zeer talrijk verte-

(17) O V Z, XXXXIII (1968). Het feest van de Vrijzinnige Jeugd door LODE HOSTE, p. 188.

genwoordigd zijn in de Westerse, Oosterse en Amerikaanse cultuur. Kleur en klank hebben zich aangepast aan de omstandigheden der ontgroening, maar de inhoud van de ritus is een constant element in de beschavingsgeschiedenis. Het is dan ook om die reden dat deze opnameritus van de studenten een waardevol plaatsje bekleedt in de studentenfolklore.

De afscheidsritus

Aan alles komt een einde. Van het vroede, het sotte en het amoereuze wordt geen afscheid genomen zonder geparodieerde plechtigheid of aankondiging. Vooral de humaniorastudenten sluiten op luidruchtige en humoristische wijze de studententijd af. Vóór het heengaan mogen ze vrijuit hun gedacht zeggen over de onderwijsinstelling en hun leraars. Het is een soort veiligheidsklep die opengezet wordt om de hoge druk van de examenzittijd af te reageren. Als mikpunt van hun spot en humor sparen ze niemand.

De afscheidsritus kan voltrokken worden op twee verschillende tijdstippen, n.l. honderd dagen vóór het einde van het cursusjaar; en het eigenlijke afscheid vóór het eindverlof.

De viering van de honderd dagen

In Vlaanderen is het vieren van de 100 dagen bij de laatstejaarsstudenten sporadisch tot stand gekomen in de jongste 10 à 15 jaar. Vóór een twintigtal jaren was — bij ons weten — deze viering niet bekend. De viering kent een uitbundig verloop. Ze verschilt van onderwijsinstelling tot onderwijsinstelling, van lokaliteit tot lokaliteit, van jaar tot jaar. De drang naar originaliteit, eigen aan de jeugd, is een sterke prikkel voor nieuwe initiatieven. De manifestaties grijpen plaats 100 dagen voor het verlof.

In 1966 zetten de studenten van het St.-Bavoinstituut volgende plechtigheid op touw. De retoricijnen komen in rouwkledij naar de school. Heel onschuldig stappen ze naar hun respectievelijke klaslokalen en volgen aandachtig de eerste lessen. 't Is al zwart wat men ziet bij de retoricijnen. Het geeft de indruk alsof in elke familie een lijk ligt opgebaard of een begrafenis heeft plaats gehad. Tijdens de rustpauze komen de laatstejaarsstudenten op de koer en vormen een stoet. Vooraan leest men op een plakkaat al hun verzuchtingen en hun betrachtingen: « Nog 100 dagen », « meer speeltijd », « beter materiaal voor labo », « meer vrije tijd », « minder toezicht ». Al deze slogans vertolken een opluchting na zevenjarige onderdrukking en bezetting. Onder het wakend oog van directie en personeelsleden loopt alles vlot van stapel. De retoricijnen hebben versnaperingen meegebracht om nog meer kracht bij hun woorden te voegen en de sympathie te winnen van hun medestudenten, die over één, over meer jaren hun verlossing nabij zijn.

In 1968 werden de zwarte en groene gewaden van de St.-Bavostudentinnen afgelegd en vervangen door witte jassen. Alle meisjesstudenten werden er bij betrokken. Hier en daar prijkte het getal 100 op een band of kledingstuk. De

demonstranten hielden plasticen spuitjes in de hand waarmee duchtig gespoten werd op de kijklustige medestudenten. De optocht werd muzikaal onderlijnd door stapliederen.

Een eerste poging tot 100-dagenviering kwam in 1968 tot stand in de normaalafdeling van de Zusters Franciscanessen Crombeen te Gent. Een opvallende en zonderlinge kledij verraadde dat er iets aan 't broeien was; de actie brak nog niet

helemaal door. Het voorbeeld van de retoricanen van St.-Bavo werkte aanstekelijk op de laatstejaarsstudenten van de kleuteronderwijsafdeling der Zusters O.-L.-Vr.-Visitatie te Sint-Amandsberg⁽¹⁸⁾. De leerlingen zaten in de klas met kaartjes en bandjes waarop het getal 100 geschreven of getekend stond. De lerares scheen niet vertrouwd te zijn met de studentenfolklore want de storende getallen moesten onmiddellijk verwijderd worden.

Een ander voorbeeld van 100-dagenviering werd ons medegedeeld uit het Atheneum te Wetteren⁽¹⁹⁾. In maart 1963, tijdens de speeltijd in de ochtend stormt de volledige retorica — een 12-tal leerlingen — joelend de speelplaats op. Voorop stapt de vaandeldrager met een kartonnen plakkaat waarop het getal 100 te lezen staat. De leerlingen dragen op hun schouders hun boekentas waarop eveneens het getal 100 in alle kleuren en vormen het einde van hun verzuchtingen aankondigt.

In 1966 groeide dit afscheid uit tot een grotere plechtigheid. De leerlingen komen samen bij een leerling aan huis en trekken stoetsgewijze naar het atheneum van Wetteren. De meisjes worden met een stootkar vervoerd. In het schoolgebouw worden ze onthaald met studentenliederen en hijst men de 100-dagenvlag. Tijdens de rustpauze gaan de feestelijkheden verder. Op de koer wordt een gele scheidingslijn getrokken tussen de jongens- en de meisjesspeelplaats. 's Middags wordt een gezamenlijk feestmaal gehouden tot 15 uur. Teruggekomen in het atheneum wordt

(18) De oorsprong van deze intronisatie der 100-dagenviering is te zoeken in het feit dat een leerlinge het initiatief nam, geïnspireerd door het voorbeeld van haar zusterretoricane die dezelfde dag de 100-dagen vierde in St.-Bavo.

(19) Hiermede betuigen we onze dank aan Dr. Marcel Smet, leraar aan het Atheneum, voor zijn mededeling en illustratie.

Miss en Mister Retorica verkozen. Tijdens deze plechtigheden worden hekelgedichten voorgedragen op leraars en studiemeesters. Na de schooltijd trekt de stoet door de gemeente en wordt hier en daar halte gehouden om de dorstige kelen te lessen. Merk wel op, onze jeugd drinkt geen bier noch alcoholische dranken; ze

beperkt zich tot een coca of fruitsapje. De eerstvolgende zaterdag eindigt de 100-dagenviering met een feestbal in een zaal van de gemeente.

In de provincie West-Vlaanderen is de viering van 100-dagen sinds een vijftal jaren in zwang aan het Rijkshogertechisch instituut te Brugge⁽²⁰⁾. De laatstejaarsstudenten van het hoger secundair komen in een niet alledaags plunje naar school, getooid met pruik, bolhoed, en voorzien van wandelstokken en regenschermen. Ratels, toeters en andere geluidmakende en muziekvoortbrengende rekwisieten kondigen hun aankomst en aanwezigheid aan in de school. Ze dragen spandoeken met allerlei slogans.

Een tweetal keren hebben ze de vorige dag hun stunt voorbereid door het uitschakelen van de elektriciteit of door het versperren van de lokalen. Tijdens de speeltijd vinden ze onder hun mede-studenten een enthousiast publiek om de talrijke speeches te beluisteren en luidruchtig te beamen. Humoristische opmerkingen over leraars en studiemeesters vormen het repertorium van hun welsprekendheid. Nadien wordt de aftocht geblazen en trekt de groep de straat op.

Aan het Rijkshoger Technisch Instituut te St.-Michiels heeft de viering een gematigder karakter zonder regelmatige continuïteit⁽²¹⁾. De afgestudeerden beperken zich tot een invasie der klaslokalen gedurende de lesuren. Onder het verbijsterend oog van de lesgever betreden de demonstranten de klassen en houdt een der ancients een speech over allerlei luimige onderwerpen om zijn publiek aan 't lachen te brengen.

Samenvattend mogen we concluderen dat de viering van de 100 dagen een recent verschijnsel is, sporadisch tot stand gekomen; het handhaaft zich en neemt uitbreiding. Vermomming, onderbreking van de alledaagse sleur en slenter, lawaai,

(20) We danken van harte de Hr. André Verleye, leraar aan het R.H.T.I. voor zijn spontane mededeling.

(21) De Hr. Lic. Tony Blancquaert, leraar aan het Instituut, gaf ons het relaas van deze viering, waarvoor we hem hartelijk danken.

muziek, hekelgedicht, bezitnemng van de tijdelijke macht vormen gemeenschappelijke factoren van deze demonstraties. De overheid verzet zich niet tegen hun optreden maar kijkt begrijpend toe.

Het definitieve afscheid

De echte afscheidsritus, op het einde van het cursusjaar is ietwat meer spectaculair, luidruchtiger en sarcastischer. Uit onze verzameling dokumenten beperken we ons tot een viertal voorbeelden om de verscheidenheid van deze manifestaties te onderstrepen.

Een eerste voorbeeld van spectaculaire gebeurtenis ontlene wij uit het Gewestelijk Weekblad « Het Vrije Waasland »⁽²²⁾. Einde juni 1967 stond het afscheid van de officiële en vrije eindejaarsstudenten — uit Lokeren — in het teken van « Vivat de Lieberteit », door de overrompeling van het schilderachtige Waaslands dorpje Daknam. Rond 11 uur rukte een uitgelaten schaar leerlingen de gemeente Daknam binnen in een para-militaire provostijl. Het was een pittige en soldateske betoging in een rijkdom van kleuren en voorwerpen. De meisjes droegen papaverrode minijurken en de jongens leken krijgshaftiger dan ooit in hun verschoten kakihemd over witte pantalons. Uit vaders militaire arsenaal werden de meest spectaculaire attributen gehaald: Engelse plathelmen, munitieloze luchtkarabijnen, een vervaarlijke sabel en enkele woestijnhoeden. Een wit-rood spandoek vormde het hoofd van de stoet. Zo trok het bezettingslegertje, van uit Lokeren, naar het vredige Daknam. Aan de dorpsgrens van het te bezetten gebied werden ze opgewacht door twee lachende burgerlijke en geestelijke gezagdragers, de burgemeester en de pastoor. Het onthaal was vredelievend; de gezagdragers lieten hun dorpspleintje overrompelen door de joelende studenten. Samen met de bezetters aanhoorden ze de felle toespraken over het koele bier en de warme liefde. Om de woorden van de speechers nog feller te accentueren en de waarheid er van te beamen worden rookbommetjes gegooid en loeit de sirene.

Burgemeester Arens, een bekend folklorist, overzag het geïmproviseerde slagveld met een studentikoze glimlach. Hij sprak de menigte toe in een studentikoze speech en nam genoegen met de vreemdzame bezetting. De invallers werden nog getraceerd op de koop toe.

Een tweede voorbeeld van studentengrap brengt ons terug in de stad Gent. Het was een studentengrap die in mei 1966 sterk de indruk gaf de waarheid te zijn⁽²³⁾. Op een schone morgen van de maand mei hingen er in het St.-Barbaracollege en in de stad grote plakbrieven. Alles had er de schijn van echt te zijn; formaat van de plakbrief, kleur en schikking waren een vertrouwd beeld van openbare verkopen; tot de uitgever toe stond er op vermeld.

(22) Het vrije Waasland. Gewestelijk weekblad voor het volk. *De Wase Klok*, XXIII (1967) 1 juli nr. 26., 1.

(23) O V Z, XXXXII (1967) 12, Verkoop St. Barbaracollege, M. 1).

OPENBARE VERKOPING

VAN

ST BARBARA COLLEGE

en onafgewerkte **NIEUWBOUW**
TE GENT (wegens faillissement)

De Notaris **Gilbert BURM** zal openbaar te koop stellen :
STAD GENT - SAVAANSTRAAT 33,

KOOP 1. **Groot Gebouwencomplex**

(Feestzaal - 20 grote lokalen - 50 kleinere kamers (oude patercellen)
grote keuken - zolder - aardappelkelder - centrale ver-
warming - waskot - moderne badkamer).

KOOP 2. **Nieuwbouw (onafgewerkt)**

bevattende: refter - 8 grote lokalen - 20 kleinere kamers.

INSEL :
TOEWIJS: 21 MEI 1966

om 10.30 uur, Spreekkamers 1 en 2 St. Barbaracollege.

BEZOEK : DINS-, WOENS- en VRIJDAG, 17, 18 en 20 mei. - P.S. De cursussen worden verder gegeven tot 30 juni 1966

Wat was er gebeurd? Traditiegetrouw hebben de humaniorastudenten hun afscheid willen vieren op een spectaculaire manier die getuigenis aflegt van humor en originaliteit bij onze jeugd. Alles verliep rustig en zonder sancties. Zowel de openbare macht als de overheid van het College nam een begrijpende houding aan. De zoete grap werd met een korreltje zout opgenomen en verteerd. Nadien vernamen we nog, dat er verschillende goedgegelovige personen opgebeld hebben naar het College om hun financiële steun toe te zeggen ten einde de venditie te voorkomen. De paters jezuiten waren een ervaring rijker: « In de hoogste nood leert men zijn vrienden kennen ».

Een derde vorm van afscheidsritus is de doodsbrief. Soldaten die afscheid nemen van de klasse sturen ook een doodsbericht aan vrienden en kennissen. Dit gebruik is ook in zwang bij de studenten.

In de merkwaardige studie « Vrolijke doodsbrieven vol humor en gal » van Renaat van der Linden en Gerard Simons⁽²⁴⁾ werd een interessant brokje gewijd aan doodsbrieven van leerlingen en studenten. Uit de verzamelde doodsbrieven blijkt dat dit gebruik van jongere datum is en de verspreiding er van bekend is in Oost- en West-Vlaanderen. De brieven vertonen geen eenvormigheid van inhoud. Elk exemplaar is een totaal ander geval. Voor de humaniora krijgt de overledene telkens de naam Retorica met een of ander toevoegsel. We noteren: Miss Retorica, Barones Reto de Rica van Blokkegem d'Examens, Retorica van Blokkegem, de Retorica 1962.

Voor ons ligt een doodsbrief van 164 retoricanen die in juni 1968 afscheid namen van het St.-Bavoinstituut te Gent. De inhoud van deze mededeling vangt aan met: « Het heeft Mevrouw de Universiteit behaagd tot zich te roepen de zielen van 164 retoricanen geboren in St.-Bavo op 4 september 1962 en aldaar schielijk overleden op 27 juni 1968 na een kortstondige ziekte ». Dit overlijdensbericht wordt meegedeeld door directie, leraressen en leraars en de overledenen zelf. Het besturend en onderwijzend personeel wordt in een korte zin of omschrijving drastisch getypeerd. Hier volgen enkele staaltjes van gal en humor. « De vrouw achter de schermen (Moeder Overste); dit is de herder die waakt over ons, die ons leidt door de groenende weiden (Heer Bestuurder); onder Moeders vleugels (Zuster Directrice); mystiek voor dagelijks gebruik; 't wordt altijd gekakeld en 'k vind hier nooit geen eiers; ge moet leren praten, maar ge moet zwijgen, kinderen; als ge nog veel babbelt zal ik nog moeder worden; ze leerde haar volk zwoegen en zweten ».

Thans komen de retoricanen, de overledenen, zelf aan de beurt. Per klas le A, B, C, le Ec. worden de leerlingen nominatum vermeld. Een uitlating, een karaktertrek van elk wordt gesynthetiseerd in volgende bewoordingen. « Allah is groot... en Hilde is klein; een kostelijk geneesmiddel helpt immers, is 't niet de zieke, 't is de apoteker; allerhevigste expressie van de allerhevigste emotie; J.S. twijfelt tussen het recht en de pil; quoi qu'il arrive, elle a toujours le sourire;

(24) O V Z, XXXX (1965), Dienst voor volksculturele opzoekingen, 34-44; 82-108. R. VAN DER LINDEN en GERARD SIMONS, Vrolijke doodsbrieven vol humor en gal.

maar kijk ne keer... wa schoon lelijkaardje!; de vrouw die haar haren kort liet knippen; de Vlaemsche Maeghet van Boarle City; de ongelukkigste onder de Vlamingen, want ze bemint de Franse taal; een kusje zonder baard is als een eitje zonder zout; courage mon âne, la carotte est au bout; Juffrouw, hoe moet men Frank afkorten?; nen bamba moet er bij zijn » enz. enz.

De doodsbrieven worden gedrukt op kosten van de overledenen. Tegen het miniem bedrag van vijf frank worden ze verkocht aan ouders, leerlingen, vrienden en kennissen.

Belangstellenden in de literatuur van dergelijke doodsbrieven verwijzen we naar een 5-tal andere voorbeelden opgenomen in de studie « Vrolijke doodsbrieven vol humor en gal »⁽²⁵⁾.

Een vierde vorm van afscheidsritus is de uitvaartplechtigheid⁽²⁶⁾. Het studentengebruik werd in ere gehouden bij de retoricanen van het Atheneum en Lyceum te Gent. Reeds voor 1940 hielden de voorgangers uit het Atheneum aan de Otto-gracht zulke plechtigheid. Na de wereldoorlog was een retorica zonder uitvaart ondenkbaar.

Het ceremonieel heeft gedurende al die jaren weinig wijzigingen ondergaan, wel is het aantal celebranten flink toegenomen.

In mei 1967 namen meer dan 200 jongens en meisjes deel aan de optocht en de verschillende plechtigheden.

De verzameling geschiedt op de Vrijdagmarkt of aan het St.-Pietersstation naar gelang de eindfase plaats grijpt in het oud of nieuw Atheneum.

Gekleed in rok, met hoge hoed of bolhoed en gewapend met een regenscherm stappen de rouwende studenten op naar het Atheneum. Onderweg worden de vrouwelijke genodigden van het Lyceum afgehaald.

De verplaatsing geschiedt in open vrachtwagens. Op een van de wagens staat een doods-kist waarin de overleden retoriciaan ligt. Zijn inspanningen voor de studie hebben hem zodanig vermagerd, dat er slechts nog een geraamte overblijft. In dit luguber gezelschap trekt de stoet door de stad. Aangekomen aan het Lyceum der meisjes stormen alle deelnemers het lokaal binnen. Hun stille aanwezigheid wordt ietwat luidruchtig aangekondigd door ratels, hoorn, toeter en sirene. De groep stelt zich rond de eindejaarstudenten die ze komen afhalen. Directie en personeelsleden zijn vrome en meevoelende getuigen van het pijnlijke afscheid. Uit naam van de leerlingen der hoogste klasse wordt een speech afgestoken vol gal en humor. Uiteraard worden enkel grappige herinneringen opgehaald. De spreker, als aftredend student, vraagt mildheid te willen betonen tijdens de aanstaande examenperiode. In een Olympisch gebaar rijkt hij de fakkel over aan de nieuwe studenten-leider. Nadat de nieuwe leider zijn aanstelling bekrachtigd heeft door een luimig wederwoord wordt hem de « reto-pap » aangeboden en drinkt de lijder de beker

(25) O V Z, ibidem 97 tot 101.

(26) O V Z XXXXII (1967), Studentengebruiken. Het viere van de uitvaart bij retoricanen van Atheneum en Lyceum te Gent door Lic. LUK VAN DE VELDE, 204-205.

uit tot het bittere einde. Het is een mengsel van eet- en drinkbare ingrediënten die de maidenspeech moet wegspoelen.

Na deze intronisatie verlaten de leerlingen het gebouw en trekken ze naar het oud of nieuw Koninklijk Atheneum waar de officiële plechtigheid plaats grijpt. De doods-kist wordt plechtig binnengedragen. Lijkreden worden gehouden voor hen die het jonge, schone leven hebben geofferd op het altaar van de studie, orde en tucht. De tiranie van onwillige leraars en kwaadwillige studiemeesters is voorbij. De retorica wordt ten grave gedragen. Een vreugdevol nieuw leven staat hem te wachten.⁽²⁷⁾

Zoals het past bij een begrafenis wordt ook het dodenmaal gehouden, het is een banket gevolgd door een bal. Vanzelfsprekend zijn hier alle deelnemers aanwezig met hun genodigde vrienden, kennissen en ouders. Ook hier staat de directie begrijpend tegenover de studenten. Ze hebben er slechts over te waken dat de blijde intrede der studenten niet zou ontaarden in een intocht der noormannen of barbaren.

Dit algemeen overzicht van de opname- en afscheidsritus der studenten heeft zich beperkt tot voorbeelden waarover wij gedokumenteerd waren door persoonlijk contact met leraars en studenten. Wellicht zijn er nog merkwaardige varianten te noteren in andere gewesten van de Vlaamssprekende provincies. De grond van de zaak blijft dezelfde, maar de rijkdom der verscheidenheid zou er door gediend worden.

Het was onze bedoeling belangstelling te wekken voor het onderwerp en de mogelijkheden te belichten die in deze studie schuilen. Onze studerende jeugd heeft haar eigen tradities. Ze worden niet kunstmatig in leven gehouden maar ontspruiten uit de apartheid van deze volksgroep. Van jaar tot jaar, van klas tot klas wordt deze traditie overgeleverd omdat de jeugd houdt van een eigen wereldje met originele gebeurtenissen.

Als volksgroep vormt de studerende jeugd een grote aparte gemeenschap van sociologische en psychologische betekenis die alle staatsgrenzen overschrijdt. Ongetwijfeld vertoont de ontgroenings- en afscheidsritus een internationaal karakter waarvan de essentiële betekenis te zoeken is in de overgangsritus van de jeugd naar de volwassenheid. We moeten dit wereldje leren ontdekken en het studentikoze leren begrijpen. Moge onze studie over studentenfolklore er toe bijdragen de horizon van onze moderne volkskunde te helpen verruimen.

Lic. M. DAEM

(27) Renaat VAN DER LINDEN : Volkskunde & aktualiteit. Moderne Magie en Hekserij. (Gebruik voor het dragen van een lijk-kist te Zottegem, door studenten van bouwkunst & stede-bouw Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen) O V Z, XXXX (1965) 170-171.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alyns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters: Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: R. Depoorter; leden: F. Brossé, Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, Dr. H. Nowé, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. J. Vandenhoute, G. Van Petegem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond: voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: R. Depoorter; leden: F. Brossé en Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes: voorzitter: Lic. R. van der Linden; leden: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs: H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen: voorzitter: G. Weze; leden: M. Broeckhove, F. Brossé, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Petegem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: G. Hebbelynck; leden: F. Brossé, R. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde: voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; penningmeester: G. Hebbelynck; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft).

De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering, Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e n 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. VERMEULEN Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 150 F; gezinslid: 50 F (zonder tijdschrift); buitenland: 175 F; beschermend lid: 300 F; steunend lid: 500 F. Abonnement op Oostvlaamsche Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, verenigingen, enz.): 175 F (buitenland: 200 F) per jaargang.